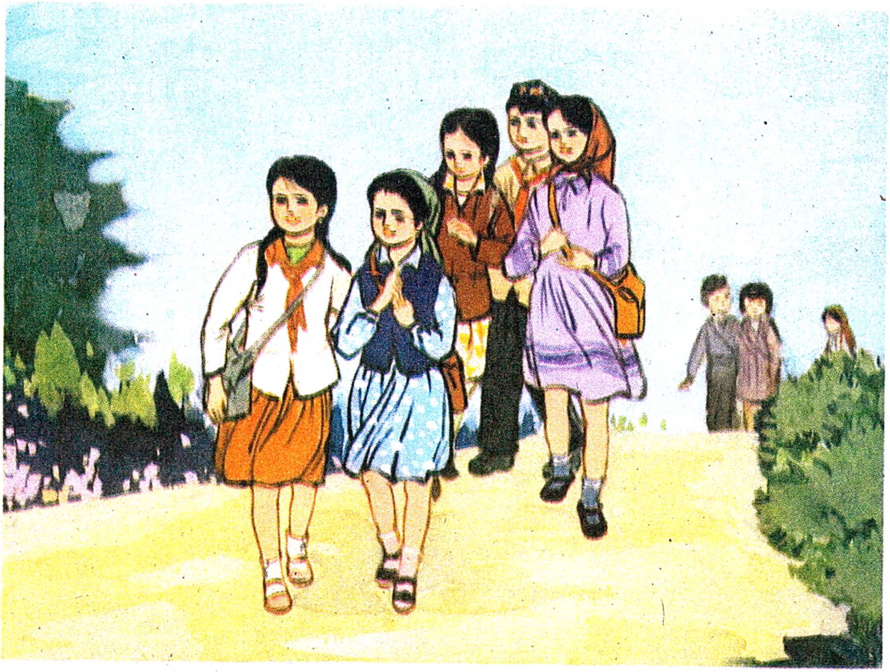

5 يىللىق باشلانغۇچ مەكتەپلەر ئۈچۈن دەرسلىك

ئەدبيات

5 - قىسىم

(3 - يىللىقلار ئۈچۈن)

شىنجاڭ مائارىپ نەشرىياتى

ئۈزۈمدىن مول - ھوسۇل.

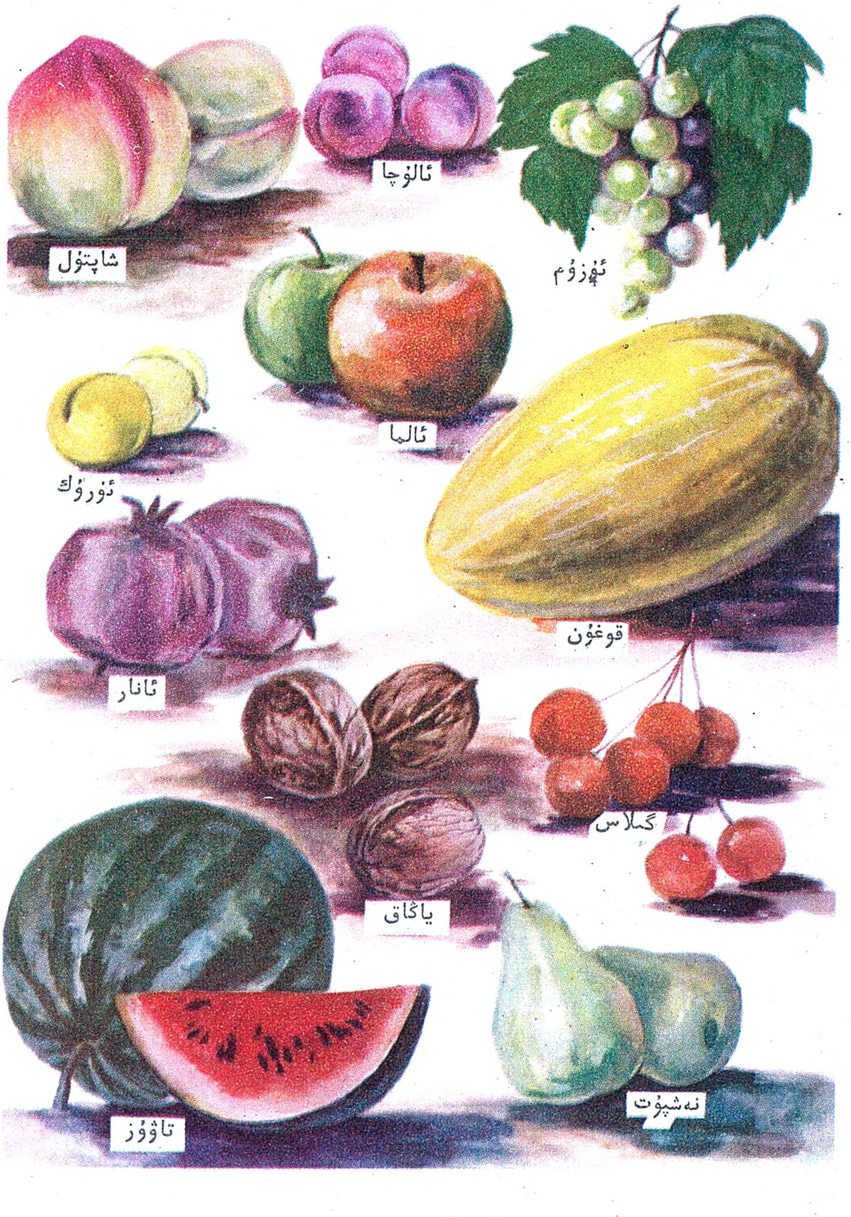
شاپتۇل
ئالوچا
ئۈزۈم
ئالما
ئۆرۈك
قوغۇن
ئانار
ياڭاق
گىلاس
تاۋۇز
نەشپۈت

نەشرىياتتىن

قولىڭىزلاردىكى بۇ باشلانغۇچ مەكتەپ 3 - يىللىق 1 - مەۋسۇم (5 - قىسىم) ئەدەبىيات دەرسلىكى 1981 - يىلى تۇنجى قېتىم نەشر قىلىنـغان ئىدى. ئۇ چاغدا بـۇ دەرسلىكنى تۈزۈشكە يولداش قېيۇم مـۇتەللىپ، ئايشەم پەيزۇللالار قاتناشقان، تەھرىرلىكنى يولداش تۇرسۇن مەخسۇت ئىشلىگەن ئىدى.

بۇ قېتىم كەڭ ئوقۇتقۇچىلارنىڭ پىكىر - تەكلىپلىرىگە ئاساسەن، بۇ دەرسلىككە مۇۋاپىق ھالدا تۈزىتىش كىرگـۈزۈپ ۋە دەرسلىك مەزمۇنىنى تولۇقلاپ قايتا نـەشـر قىلدۇق. بۇ قېتىمقى تۈزىتىپ، تولۇقلاپ نەشرگە تەييارلاش خىزمىتىگە يولـداش ئابلـەت قاسىم، مەريەم ئابدىراخمان، ئايشەم پەيزۇللالار قاتناشتى.

1984 - يىل 6 - ئاي

AltunOq

مۇندەرىجە

1. ئوقۇش باشلاندى 1

2. يۇرۇڭلار دوستلار مەكتەپكە 4

3. دەرس ئارىلىقىدىكى 10 مىنۇت ... 7

*4. ئۆمەرنىڭ دوستلۇغى 11

5. ۋاقىت 16

6. كەكلىكلەر 18

7. باغۋەنچىلىك 26

8. بەختىيار ۋە ئالما كۆچىتى 31

Δ9. كۈز پەسلى 37

10. يامغۇر 40

11. كىچىك ئالاقىچى 43

Δ12. ئەكبەر 49

13. ئانا 53

*14. زۇمرەت ۋە قىممەت 55

15. ئورنىنى كىم كولىسا، ئۆزى چۈشەر 67

16. خاسىيەتلىك قار 73

*17. قار 77
18. شىۋدىرغاندا 79
19. چوڭ قارلىق تاغ 85
20. لوشىڭجياۋ 91
*21. دەپتەرلەرنىڭ سۆھبىتى 95
22. گۈل بەرگىدەك 99
23. لېنىن ماقالىنى قانداق يازاتتى ... 101
24. شامال چاقپەلىگى ياساش ھەققىدە
ھېكايە 105
25. لى شىجىن 110
سۆز قالدۇرۇش خېتى 115
Δ26. يۇتكەن پالتا 117
27. نەسردىن ئەپەندى لەتىپىلىرى: 119
كۆزۈڭ ئاغرىسا، قولۇڭنى تارت ... 119
تىرناق ياردىسى 120
28. گۈلبەختەم 122
29. نەشپۈت يېيىش 124
*30. سالامنىڭ سەۋدىسى 127

* بەلگىسى قويۇلغانلار ئوقۇش تېكىستلىرى

Δ بەلگىسى قويۇلغانلار مۇستەقىل ئوقۇش تېكىستلىرى

1. ئوقۇش باشلاندى

بۈگۈن بىرىنچى سېنتەبىر. ھاۋا ئو-چۇق. ئاسمان كۆپ - كۆك ۋە سۈزۈك. كو-چىلار بايراملىق كىيىملىرىنى كىيىشىپ، خوشال - خوراملىق بىلەن توپ - توپ بو-لۇپ، مەكتەپكە كېتىۋاتقان بالىلار بىلەن جانلىنىپ كەتكەن ئىدى.

كۆلۈپ چىققان كۈن مەكتەپكە يورۇق ۋە ئىللىق نۇرىنى سەپمەكتە.

مەكتەپ دەرۋازىسىنى كەڭ ئېچىپ قو-يۇپ، ئۆزىنىڭ سۆيۈملۈك بالىلىرىنى كۈتۈ-ۋالماقتا.

ئەنە، مەكتەپكە رەڭلىك ۋە پاكىز كىيىن-گەن بالىلار كىتاپ، دەپتەرلەر لىق قاچىلان-غان بوخچىلىرىنى ئېسىشىپ كىرىپ كەلمەكتە. ئۇلار خۇددى يېقىن تۇققان - قېرىنداشلار-دەك بىر - بىرى بىلەن قول ئېلىشىپ ۋە قۇچاقلىشىپ كۆرۈشمەكتە.

Altun Oq

بالىلار ئۆزلىرىنىڭ قەدىردان مۇئەللىمە-
لىرىنى سېغىنىشتى، ئۇلار مۇئەللىملىرىنى
تولىمۇ ياخشى كۆرىدۇ ۋە ھۆرمەت قىلىدۇ.
ئەمدىلا 3 - سىنىپقا كۆچكەن ئوقۇغۇ-
چى جەۋرىيەت مەكتەپ دەرۋازىسىدىن كى-
رىپلا ئوقۇتقۇچىسى مېھرىگۈلنى كۆردى-دە،
ئۇنىڭ ئالدىغا يۈگۈرۈپ بېرىپ سالام بەردى.
بالىلار كەينى-كەينىدىن يۈگۈرۈشۈپ كېلىپ،
سىنىپ تەربىيىچىسىنى ئورىۋېلىشتى. باشقا
ئوقۇغۇچىلارمۇ مەكتەپ مەيدانىدا ئوقۇتقۇ-
چىلار بىلەن كۆرۈشۈپ قىزغىن سۆزلەشتى.
بالىلار ئۆزلىرى ئۆستۈرگەن گۈللۈك
ۋە دەرەخلىكلىرىنى تاماشا قىلىشتى. بەزىلى-
رى سىنىپلىرىنى، مەكتەپ كارىدورلىرىنى،
ھويلا - ئارامىلارنى سۈپۈرۈپ تازىلىدى.
بەزىلىرى توپ - توپ بولۇۋېلىپ، تەتىلدە
بارغان جايلىرى ۋە كۆرگەن كىنو - تىيا-
تىرلىرى توغرىلىق قىزغىن پاراڭلاشتى.
دەرسكە كىرىش قوڭغۇرىقى چېلىندى.
ئوقۇغۇچىلار ھەرقايسىسى ئۆز سىنىپ-
لىرىغا قاراپ رەتلىك تىزىلىشىپ كىرىپ
كېتىشتى. بىردەمنىڭ ئىچىدىلا مەكتەپ ئى-

چى جىمجىت بولۇپ قالدى.

كۆنۈكمە:

1. تېكىستنى توغرا، راۋان ئوقۇشنى مەشق قىلىڭلار.

2. ئوقۇش باشلىنىشى بىلەن كوچىلار ۋە مەكتەپ ئىچىدە قانداق جانلىنىش بارلىققا كەلدى؟

3. تېكىستتىن تەسۋىرىي جۈملىلەرنى تېپىپ ئوقۇڭلار.

4. «بىر دەمنىڭ ئىچىدىلا مەكتەپ ئىچى جىمجىت بولۇپ قالدى» دىگەن جۈملە قانداق مەنىنى ئىپادىلەيدۇ؟

5. يازلىق تەتىلدە سىلەر قەيەرلەردە بولدۇڭلار ۋە نىمە ئىشلارنى قىلدىڭلار؟ ئاۋال سۆزلەڭلار، ئۇنىڭدىن كېيىن سۆزلىگەنلىرىڭلار ئاساسىدا يېزىپ چىقىڭلار.

2. يۇرۇڭلار دوستلار مەكتەپكە

ۋەتىنىمىز گۈزەل باغ،
بىز شۇ باغنىڭ مىۋىسى.
ئۇلۇغ ئانا ۋەتەنىنىڭ،
كېلىچىگى، ئىگىسى.

قېنى دوستلار يۈرۈڭلار،
شۇ گۈزەل باغ مەكتەپكە.
ئىلىم - بىلىم كانىدا،
دىللار تولسۇن ھىكمەتكە.

ئەلا ئوقۇپ، تىرىشىپ،
بىللە ئالغا باسايلى.
داۋانىنى بىلىمنىڭ،
غەيرەت بىلەن ئاشايلى.

قېنى دوستلار يۈرۈڭلار،
شۇ گۈزەل باغ مەكتەپكە.

ئىلىم ـ بىلىم كانىدا،
دىللار تولسۇن ھېكمەتكە.

پەن ـ بىلىمدىن ۋەتەنگە،
مىۋە بېرىش ئەھدىمىز.
يېڭىلىقلار ئىچىدە،
نۇرغا تولسۇن بەختىمىز.

قېنى دوستلار يۈرۈڭلار،
شۇ گۈزەل باغ مەكتەپكە.
ئىلىم ـ بىلىم كانىدا،
دىللار تولسۇن ھېكمەتكە.

كۆنۈكمە:

1. شېئىرنى دېكلاماتسىيە قىلىپ ئوقۇشنى مەشق قىلىڭلار.

Altunoq

2. ئاپتور بۇ شېئىردا ئوقۇغۇچىلارنى نىمىگە دەۋەت قىلغان؟ سۆزلەپ بېرىڭلار.

3. شېئىردا مەكتەپ ۋە ئوقۇغۇچىلار نىمىگە ئوخشىتىلغان؟

4. تۆۋەندىكى سۆزلەرنىڭ مەنىسىنى چۈشىنىۋېلىڭلار ۋە ئاستى سىزىلغان سۆزلەرگە جۈملە تۈزۈڭلار.

كېلەچەك، بىلىم كانى، ھېكمەت، ئەھدىمىز، بەخت، ۋەتەن، بىلىم

5. شېئىرنى يادلىۋېلىڭلار ۋە شېئىرنىڭ 2-، 3-، 5- كۇپلېتلىرىنى يادقا يېزىڭلار.

3. دەرس ئارىلىغىدىكى 10 مىنۇت

دەرستىن چۈشۈش قـوڭغۇرىقى چېلىنـ
دى. ئوقۇغۇچىلار سىنىپلاردىن چىقىپ تەنـ
تەربىيە مەيدانىغا يۈگۈرۈشتى. بىر دەمـىنىڭ
ئىچىدە مەيدان جانلىنىپ كەتتى. ھـەر كىم
ئۆزى خالىغان ئويۇنلارنى ئوينىماقتا ئىدى.

مەكتەپ ھويلىسىنىڭ شەرقىي تېمى يېـ
نىدا بىر تىكتاك تـوپ تاختىسى بـار ئىدى.
ئۇنىڭ ئەتراپىنى ئورىۋالغان بـالىلار توپىـ
دىن پات - پات بارىكاللا ۋە خوشال كۈلـ
كە ئاۋازى ياڭراپ تۇراتتى. تىكتـاك تـوپ
ئويناۋاتقان كىچىك ئەزىمەتلەر نىمە دىگەن
ماھىر - ھە! يېڭىش - يېڭىلىشنـى بىر نو
مۇر ھەل قىلىسمۇ، ئۇلار ئوينىغاندا شۇنداق
تىركىشەتتىكى، ھەتتا توپ 10 قېتىملاپ ئۇ
ياقتىن - بۇ ياققا ئۆتۈپ تۇرسىمۇ، ھەر ئىكـ
كى تەرەپ نومۇر ئالالمايتتى.

تىكتاك توپ تاختىسىنىڭ ئوڭ يېنىدىكى

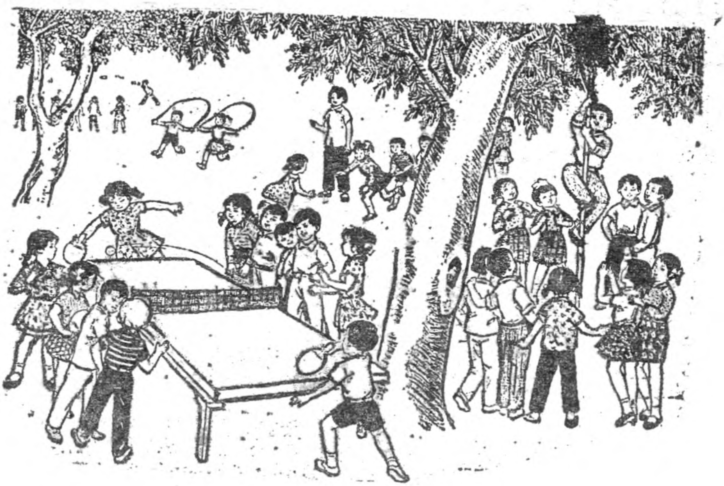

يوغان دەرەخ ئاستىدىمۇ نۇرغۇن بالىلار چۆرىدىشىپ تۇراتتى.

بەزى بالىلار دەرەخكە ئېسىلغان خادى-لارغا يامىشىۋاتاتتى. بىر چوڭراق بالا خادى-دىن سىيرىلىپ چۈشۈشكە، كىچىككىنە بىرى بىر ئىرغىپلا خادىنى چىڭ تۇتۇپ خۇددى كىچىك مايمۇندەك ئەپچىللىك بىلەن يامىشىپ، تېزلىك بىلەن يۇقۇرى ئۆرلەشكە باشلىدى. ئۇ بىر دەمنىڭ ئىچىدىلا خادىنىڭ ئۇچىغا چىقتى - دە، ئىنتايىن خوشاللىق بىلەن تۆ-ۋەنگە كۈلۈپ قارىدى.

قوۇم خالتا ئويۇنى باللارنىڭ تولىمۇ
ياقتۇرىدىغان ئويۇنلىرىنىڭ بىرى. باللار
مەيداننىڭ غەربىي تەرىپىدىكى تام تۈۋىدە
گۇرۇپپىلارغا بۆلۈنۈپ غەيرەت بىلەن ئوي-
ناشقا باشلىدى. قارىمۇ - قارشى تۇرغان
ئىككى توپ باللار ئوتتۇرىدا تۇرغان بالى-
غا قوۇم خالتا بىلەن شىددەتلىك ھۇجۇم قى-
لاتتى. ئوتتۇرىدىكى بالا پۈتۈن دىققىتى
بىلەن قوۇم خالتىنىڭ ئۇچۇپ كېلىدىغان تە-
رىپىگە قاراپ كۆز ئۈزمەي قاراپ تۇراتتى.
قوۇم خالتا ئېتىلغان ھامان ئۇ ئۆزىنى قا-
چۇراتتى ياكى ئىگىز - پەس سەكرەيتتى.
قوۇم خالتا تېز سۈرئەتتە كەلسە، ئۇ ئەپچىل
ھەركەت بىلەن سەكرەپ ئۇنى ئۆتكۈزۈۋې-
تەتتى. قوۇم خالتا ئارقا تەرەپتىن كەلسە ئۇ
چاققانلىق بىلەن بۇرۇلۇپ، كاپ قىلىپ تۇ-
تۇۋالاتتى. ئۇ غەلىبە قىلغاندا، قەلبى ياي-
راپ خۇشاللىقتىن سەكرەپ كېتەتتى.
دەرس ئارىلىقىدىكى پائالىيەتلەر ھە-
قىقەتەن مەزمۇنلۇق ۋە خىلمۇ - خىل بول-
غاچقا، مەيداننىڭ ئوتتۇرىسىدا يەنە بەزىلەر
رېزىنكە ئاتلىغۇچ ئوينىسا، بەزىلەر ئاغامچا

AltunOq

سەكرەۋاتاتتى، بەزىلەر تەپكۈچ تېپىشۋاتاتتى.

1 - يىللىقتىكى كىچىك ساۋاقداشلارنىڭ مۇئەللىمىنىڭ يېتەكچىلىكىدە ئوينىغان «سانىنىڭ چۆجە ئېلىشى» دېگەن ئويۇنى تولىمۇ قىزىقارلىق ئىدى.

كۆنۈكمە:

1. تېكىستتە ئاساسەن 3 خىل پائالىيەت يېزىلغان بولۇپ، بىرىدىن بىرى كونكرېت يېزىلغان. سىلەر تېكىستنىڭ 3 - ۋە 4 - ئابزاسلىرىنى ئۈنچىڭلاردا ئوقۇپ، ئاپتورنىڭ خادىغا يامىشىش بىلەن قوم خالتا ئويۇنىنى قانداق كونكرېت يازغانلىقىغا دىققەت قىلىڭلار.

2. دەرس تېكىستىنى ئۈنچىڭلاردا ئوقۇڭلار.

3. تېكىستتە 10 مىنۇتلۇق دەم ئېلىش مەزگىلىدىكى پائالىيەتلەر قانداق تەرتىپتە بايان قىلىنغان؟ سۆزلەپ بېرىڭلار.

4. تېكىستنىڭ يېزىلىش ئۇسۇلىنى ئۆگىنىپ، شۇ ئۇسۇل بىلەن «تەنتەربىيە يىغىنى» دېگەن تېمىدا مەكتىۋىڭلاردا بولۇپ ئۆتكەن تەنتەربىيە يىغىنىنىڭ ئەمەلىي ئەھۋالىنى قىسقىچە يېزىپ چىقىڭلار.

*4. ئۆمەرنىڭ دوستلۇغى

ئۆمەر بىلەن پولات يېقىن دوستلاردىن ئىدى. ئۇلار بىر سىنىپتا ئوقۇيتتى، دائىم بىللە دەرس تەييارلايتتى ۋە بىللە ئوينايتتى.

بىر كۈنى ئۆمەر دوستى پولاتنىڭ ئۆيىگە دەرس تەييارلاش ئۈچۈن باردى. ئۇ دوستىنىڭ پۈتىنى ئۇۋۇدلاپ، ۋاي - ۋايلاپ ئولتۇرغىنىنى، بىر پۈتىنىڭ ئاق لاتا بىلەن تېڭىپ قويۇلغانلىغىنى كۆردى.

ئۆمەر ھەيران بولۇپ، ئۇنىڭدىن نېمە بولغانلىغىنى سورىدى.

پولاتنىڭ ئاپىسى:

— قارىماسەن بالام، بۇنىڭغا بىر كېلىشمەسلىك كېلىپ، پۈتىنى قايرىۋاپتۇ، شور پاختا قىلىپ تېڭىپ قويدۇم، — دېدى.

ئۆمەر دوستىغا ئىچىنىپ، ئۇنىڭ بىلەن ئۇزاق بىللە ئولتۇردى. ئۇ دوستىنىڭ دەك-

تەپكە بارالمايدىغانلىقىنى ئويلاپ تىت ـ تىت بولدى.

پولاتمۇ پۇتىنىڭ ئاغرىقىۋاتقىنىغا قارى-ماي، مەكتەپكە بارالماي ساۋاقداشلىرىدىن كېيىن قالىدىغانلىقىنى ئويلاپ، ھەسرەت چەكمەكتە ئىدى. ئۇلار ئىككىسىلا چوڭقۇر ئويغا چۆمۈپ، جىم ئولتۇرۇشۇپ قالدى. بىر ھازادىن كېيىن ئۆمەر جانلىنىپ دوستىنىڭ قولىنى تۇتۇپ:

— پولات، ئەتە مەن سېنى مەكتەپكە ئېلىپ بارىمەن، — دېدى. ئۇنىڭ ھاياجان-لانغانلىقى كۆرۈنۈپ تۇراتتى.

پولات ھەيران بولۇپ:

— قانداق ئېلىپ بارىسەن؟ — دېدى.

سېنى يۈدۈپ ئېلىپ بارىمەن، — دېدى قەتئىيلىك بىلەن ئۆمەر.

تەسىرلەنگەن ھالدا دوستى ئۆمەردىن كۆزىنى ئۈزمەي قاراپ تۇرغان پولات نې-مە دېيىشىنى بىلمەي قالدى ... ئۇنىڭ قاپ-قارا، دۈپ ـ دۈگىلەك كۆزلىرىدە دوستلۇق مېھرى چاقنايتتى.

ئەتىسى ئۆمەر پولاتنى يۈدۈپ كوچىغا

چىقتى. پولاتنىڭ ئانىسى ئۇلارنى خېلى يەر-گىچە ئەگىشىپ كەلدى. مەكتەپكە ماڭغان بالىلار ئۆمەر بىلەن پولاتنى ئورىۋېلىشتى. بالىلار پولاتنىڭ ئەھۋالىنى، ئۆمەرنىڭ دوس-تىنى يۈدۈۋالغانلىغىنىڭ سەۋىۋىنى بىلىپ، ئۆمەرنى ماختاشتى. ئۇلار ئولاش - چولاش بولۇپ، پولاتنى دەممۇ - دەم كۆتىرىشىپ مەكتەپكە ئېلىپ باردى. شۇ كۈندىن باشلاپ ئۆمەر بىر ھەپتىگىچە دوستى پولاتنى يۈ-

AltunOq

دۈپ مەكتەپكە ئاپىرىپ ـ ئەكىلىپ يۈردى.

خەلق ماقالىلىرى:

بىر ياخشىلىق ئۇنتۇلماس، بىر يامانلىق (ئۇنتۇلماس).

دوستنىڭ دوستلۇغى بېشىڭغا كۈن چۈشكەندە بىلىنەر.

دوستقا مۇھەببەت،
دۈشمەنگە نەپرەت.

كۆنۈكمە:

1. تېكىستنى ئۈنلۈك، راۋان ئوقۇشنى مەشق قىلىڭلار.

2. ئۆمەر دوستىغا قانداق ياردەم بەردى؟ تەپسىلىي سوزلەپ بېرىڭلار.

3. تۆۋەندىكى جۈملىلەرنى كۆچۈرۈپ يېزىڭلار ھەمدە ئۇلارنىڭ مەنىسىنى چۈشىنىۋېلىڭلار.

1) ئۆمەر دوستىنىڭ مەكتەپكە بارالمايدىغانلىغىنى ئويلاپ تىت ـ تىت بولدى.

2) پولاتمۇ مەكتەپكە بارالماي ساۋاقداشلىرىدىن كېيىن قالىدىغانلىغىنى ئويلاپ ھەسرەت چەكمەكتە ئىدى.

3) پولاتنىڭ قاپ ـ قارا، دۈپ ـ دۈگىلەك كۆزلىرىدىن دوستلۇق مېھرى چاقنايتتى.

4. تۆۋەندىكى جۈملىلەرنىڭ قايسىسى باشتا، قايسىسى

ئوتتۇرىدا، قايسىسى ئاخىرىدا كەلسە توغرا بولىدۇ؟ رەتلەپ يېزىڭلار.

1) دوستى ئۆمەر ئۇنى يوقلاپ كەلدى.

2) ئۆمەر دوستىغا ئېيتىپ، ئۇنىڭ بىلەن ئۇزاق بىللە ئولتۇردى.

3) پولات دىققەتسىزلىكتىن پۇتىنى رىدۇيلىپ، مەكتەپكە بارالمىغان ئىدى.

5. ۋاقت

«ۋاقت دگەن ئاتقان ئوق»
ئۇ يانمايدۇ كەينگە.
ۋاقت بلەن بەسلششپ،
بز چۇشەيلى بەيگگە.

ھەرگز چالا قالمسۇن،
بۇگۇنكى ئش ئەتگە.
ھېردپ قالسا ئېتمز،
يېتەلمەيمز پەللگە.

ۋاقت ئوقتەك ئۆتمەكتە،
ۋەتەن بزنى كۇتمەكتە.
ئلگرلەيلى چوققغا،
ئقبال قاراپ كۇلمەكتە.

كۆنۈكمە:

1. شېئرنى ئۈنلۈك، ھسسياتلق قلىپ ئوقۇشنى مەشق قلڭلار.

2. شېئىردىكى ھەر بىر كۇپلېتنىڭ مەزمۇنىنى ئايرىم-ئايرىم ھالدا قىسقىچە بايان قىلىپ بېرىڭلار.

3. شېئىردا ۋاقىت نېمىگە ئوخشىتىلغان؟ نېمە ئۈچۈن؟

4. تۆۋەندىكى سۆزلەرنىڭ مەنىسىنى چۈشىنىۋېلىڭلار.

بەيگە، پەللە، ئىقبال

5. شېئىرنى يادلىۋېلىڭلار.

6 . كەكلىكلەر

(چۆچەك)

بار ئىكەن – يوق ئىكەن، ئۆتكەن زا-
ماندا ئاق تاغنىڭ ئالدىدا، قارا تاغنىڭ كەي-
نىدە بىر توپ كەكلىكلەر بولغان ئىكەن. ئۇ-
لار بەك ئىناق ياشايدىكەن، دائىم ئۆزلىرى-
نىڭ قېرى باشلىقىنىڭ مەسلىھەتى بىلەن ئىش
ئېلىپ بارىدىكەن.

كۈنلەردىن – كۈنلەر، ئايلاردىن – ئاي-
لار ئۆتۈپتۇ. قېرى باشلىق بىر كۈنى ھەم-
مە كەكلىكلەرنى ئۆز ئەتراپىغا يىغىپ، ئۇلار-
غا شۇنداق ۋەسىيەت قىپتۇ:

— بالىلىرىم، بىز ھازىرغىچە بەك ياخ-
شى ياشاپ كەلدۇق، بىر – بىرىمىزنىڭ مەس-
لىھەتى بىلەن ئىش ئېلىپ باردۇق. مانا كۆ-
رۈپ تۇرۇپسىلەر، بىزنىڭ ئارىمىزدا تا مۇ-
شۇ كۈنگىچە ئۇرۇش – تالاش ياكى رەن-

جىسپ ئاداۋەت ساقلاش دىگەن نەرسىلەر كۆ-
رۈلمىدى. ئەمدى مىنىڭ ئىككى پۇتۇم گۆر-
گە ساڭگىلاپ قالدى. مۇبادا ئۆلۈپ كىتىپ
قالسام، سىلەرگە كىچىككىنە ۋەسىيىتىمنى
ئېيتىپ قوياي:

بىرىنچى ۋەسىيىتىم: دائىم مۇشۇنداق
ياشاڭلار، ئۇرۇشماڭلار، باشلىغىڭلارنىڭ
مەسلىھەتى بىلەن ئىش ئېلىپ بېرىڭلار.

ئىككىنچى ۋەسىيىتىم: ھىچقاچان توپتىن
ئايرىلماڭلار، يالغۇز ياشىماڭلار.

ئەڭ ئاخىرقى ۋەسىيىتىم: مۇشۇ كۆرۈن-
گەن قارا تاغنىڭ ئارقىسىغا ئۆتمەڭلار، ئە-
گەر بەك ئۆتكۈڭلار كىلىپ كەتسە، ھەممىڭ-
لار بىللە ئۆتۈڭلار، — دەپتۇ.

قىرى باشلىقىنىڭ سۆزىنى ئاڭلىغان
كەكلىكلەر:

— خاتىرجەم بولۇڭ ئاتا، دىگەنلىرى-
ڭىزنىڭ ھەممىسىنى بىجا كەلتۈرىمىز، —
دەپتۇ.

ئارىدىن كۆپ ئۆتمەي قىرى كەكلىك
ئالەمدىن ئۆتۈپتۇ. ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ يىڭى
باشلىغىنىڭ مەسلىھەتى بىلەن بۇرۇنقىدىنمۇ

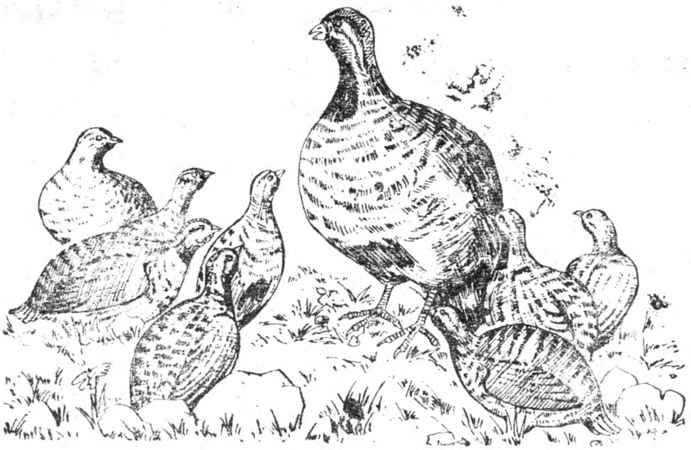

ياخشى كۈن كەچۈرۈپتۇ. بىر كۈنى چۈش مەزگىلى بىلەن ھەممە كەكلىكلەر ئۇۋىدىن قايتىۋاتقاندا، ئارىدىن بىرى ئايرىلىپ قاپتۇ. ئۇ كۆپ ۋاقىتلاردىن بېرى شۇنىلا ئويلاي-دىكەن: «نېمە ئۈچۈن ئاتىمىز بىزنى تاغنىڭ ئۇ قېتىغا ئۆتمەڭلار، دەيدۇ، مۇشۇنىڭدا بىر گەپ بار، (كۆزۈڭنىڭ بارىدا شەھەر كۆر، چىشىڭنىڭ بارىدا گۆش يە) دەپتىكەن، تە-ۋەككۇل قىلىپ بىر ئۆتۈپ باقمايمۇ» دىگەن ئارزۇنى قىلىدىكەن. بۈگۈن شۇ ئارزۇسى ئۈچۈن راسا ئوبدان بىر پەيت تۇغۇلغىنىغا خوشال بولۇپ، قىن - قىنىغا پاتماي قارا

تاققا قاراپ ئۇچۇپتۇ.

ئۇچۇپتۇ – ئۇچۇپتۇ ... ئاز ئۇچۇپتۇ – كۆپ ئۇچۇپتۇ، ئاخىرى قارا تاققا يېتىپ بېرىپتۇ. شۇنداق قارىغۇدەك بولسا، ھەممە ياق ياپ – يېشىل، سۇلار شاقىراپ ئېقىپ تۇرغان. بۇنى كۆرگەن كەكلىك: «ھە، ئاتىمىز بىزدىن بۇ يەرلەرنى قىزغىنىپ، شۇ قىزىل تاشلىق گىياسىز تاغدىلا ئۆلۈپ كەتسۇن، دەپ ئويلاپتىكەن – دە» دەپ ئىچ – ئىچىدىن تىت – تىت بولۇپ كېتىپتۇ. شۇنداق ئۇچۇپ كېتىپ بارسا، بىر يەردە بىر ئوچۇم قوناق چېچىلىپ تۇرغان ئىكەن. كەكلىكنىڭ نەپسى تاقىلداپ، شۇ قوناققا ئۆزىنى ئېتىپتۇ. دەل شۇ چاغدا، ئۇگدەپ قالغان ئوۋچىنىڭ قولىدىكى يىپ سىلكىنىپ كېتىپتۇ. ئوۋچى شۇنداق بېشىنى كۆتەرسە، بىر كەكلىك قىلتاقتىكى قوناقنى يەۋاتقان ئىكەن. ئوۋچى دەررۇ يىپنى تارتقان ئىكەن، كەكلىكنىڭ ئىككىلا پۇتى قىلتاقتا چۈشۈپ قاپتۇ.

شۇ ۋاقىتتا ھېلىقى تاغدىكى كەكلىكلەر چۆرىدىشىپ ئولتۇرۇپ، بىر – بىرىنى سا-

Altunoq

ناشقا كىرىشىپتۇ. قارىغۇدەك بولسا بىر كەك-
لىك يوق، ئاخىرى بۇلار شۇ كەكلىكنى ئىز-
لەش ئۈچۈن بىر كەكلىكنى ئەۋەتىپتۇ. ئۇ-
مۇ بۇرۇنقى كەكلىك ئۇچقان يـولـلاردىن
ئۇچۇپ كېلىۋېتىپ، شۇنداق قارىغۇدەك بول-
سا، ھېلىقى كەكلىك پوكىنىنى يەرگە يېقىپ
ياتقۇدەك. ئالدىدا قوناقلار چېچىلىپ تـۇ-
رۇپتۇ. بۇنى ئىزلەپ كەلگەن كەكلىك: «ھە،
بۇ قوساقلىرىنى كۆپ تويـغـۇزۇۋېتىپ، ئۇ-
چالماي قاپتۇ — دە» دەپ ئويلاپ، كەكلىك-
نىڭ قېشىغا چۈشۈپ، تېچىلىقمۇ سـوراشـماي،
چېچىلىپ كەتكەن قوناقلارنى تېرىپ يېيىش-
كە باشلاپتۇ. بۇنى كۆرگەن ئـوۋچى: «ھە،
يەنە بىرنى تۇتتۇم» دەپ خوشـال بـولـۇپ
قىلتاقنى بىر تارتىپتىكەن، ئۇنىـڭ پـۇتىمـۇ
قىلتاققا ئىلىنىپ قـاپتۇ ... ئـوۋچى ئىككىنى
بەرگەن خۇدا ئـۈچـىنىمۇ بېرەر، دەپ يېپنى
يەنە تۇتۇپ ئولتۇرۇپتۇ. بـۇ ئىككى كـەك-
لىك ئۆزىنى ئۇ ياق - بۇ ياققا تاشلاپ بې-
قىپتۇ. قىلتاقتىن ھېچ قۇتۇلالماپتۇ.

كۈن ئاستا ئولتۇرۇشقا باشلاپتۇ. ئىك-
كىلا كەكلىكتىن خەۋەر ئالالمىغان كەكلىك-

لەر ئاخىرى بۇلارنى تېپىش كويىغا چۈشۈپ-
تۇ ۋە ھەممىسى قېرى ئاتىسىنىڭ ۋەسىيىتى-
نى يادىغا كەلتۈرۈپ، بىرلىكتە ئاسمانغا كۆ-
تىرىلىپتۇ. بۇلار ئۇچۇپ كېتىپ بېرىپ قا-
رىغۇدەك بولسا، ئىككىلا كەكلىك دانىلاپ
تۇرغان ... بىرئاز پەسلەپ يەنە بىر سىن-
چىلاپ قاراپتىكەن، بۇلارنىڭ پۇتىدىكى قىل-
تاقلار ئوچۇقلا كۆرۈنۈپتۇ، بۇ بىر توپ
كەكلىكلەرنى كۆرگەن ئوۋچى قىن - قىنىغا
پاتماي يۈرەكلىرى دۈپۈلدەپ كېتىپتۇ. قې-
رى باشلىقى شۇ چاغدا:
— بۇلار قىلتاققا چۈشۈپ قاپتۇ. ھەم-
مىمىز بىر يولىلا ئۆزىمىزنى قىلتاققا ئاتاي-
لى - دە، بۇلارنى قىلتاقلىرى بىلەن كۆتۈ-
رۈپ چىقايلى، — دەپتۇ.
دىگەندەك ھەممىسى گۈرۈلدەپ كېلىپ
قىلتاققا ئۆزلىرىنى ئۇرۇپتۇ. قىلتاقنى ئىك-
كى كەكلىك بىلەن بىللىلا چىشلەپ ئاسمان-
غا كۆتىرىپ چىقىپ كېتىپتۇ ... بۇلارنى
كۆرگەن ئوۋچىنىڭ ئاغزى ئېچىلىپلا قاپتۇ ...
بىر ھازادىن كېيىن كەكلىكلەر ئۆزلىرىنىڭ
ماكانلىرىغا يېتىپ كېلىپ، ئۇلارنىڭ پۇتلى-

رىدىكى يىپلارنى چىشلىرى بىلەن قىيىپ ئۈزۈپتۇ ۋە قالغان ئۆمرىنى ھەممىسى بىرلىكتە خەتەرسىز ئىناق ئۆتكۈزۈپتۇ.

خەلق ماقال - تەمسىللىرى:

ئايرىلغاننى ئېيىق يەر،
بۆلۈنگەننى بۆرە (يەر).
بىرلەشكەن ئۈزار، بىرلەشمىگەن تۇزار.

كۆنۈكمە:

1. چۆچەكنى پىششىق ئوقۇڭلار ھەمدە تۆۋەندىكى سوئاللارغا جاۋاپ بېرىڭلار.

1) كەكلىكلەر قانداق ياشايتتى؟

2) قېرى باشلىغى كەكلىكلەرگە نىمە دەپ ۋەسىيەت قىلدى؟

3) باشلىغىنىڭ سۆزىنى ئاڭلىمىغان ھىلىقى كەكلىك تاغ ئارقىسىغا ئۆتۈپ قانداق خەتەرگە ئۇچرىدى؟

4) كەكلىكلەر خەتەرگە ئۇچرىغان ھىلىقى ئىككى كەكلىكنى خەتەردىن قانداق قۇتۇلدۇرۇۋالدى؟

2. چۆچەكنى تەپسىلى ھالدا قايتا بايان قىلىپ بېرىڭلار.

3. تۆۋەندىكى جۈملىلەرنى ئوقۇڭلار، ئۇ جۈملىلەردىكى ئاستى سىزىلغان سۆزلەرنى ئۇزئارا سېلىشتۇرۇپ، ئۇلارنىڭ

قانداق مەنە ئىپادىلىگەنلىگىنى ئېيتىپ بېرىڭلار.

ئارمىدىن كۆپ ئۆتمەي قىرى كەكلىك
ئالەمدىن ئۆتۈپتۇ.
ئارىدىن كۆپ ئۆتمەي قىرى كەكلىك
ۋاپات بوپتۇ.
ئارىدىن كۆپ ئۆتمەي قىرى كەكلىك
ئۆلۈپتۇ.

4. قىرى كەكلىكنىڭ ئۈچ ۋەسىيىتىنى ياد ئىملا قىلىپ يېزىڭلار.

5. تېكستتىن كېيىن بېرىلگەن ماقال - تەمسىللەرنى يادلىۋېلىڭلار.

AltunOq

7. باغۋەنچىلىك

باغلىرىمىزدا تۈرلۈك - تۈرلۈك مېۋى-
لىك دەرەخلەر ئۆسىدۇ. ئەنە شۇ باغلاردا
مېۋىلەپ تۇرغان مېۋىلىك دەرەخلەرنىڭ
ھەممىسى ياۋا مېۋىلىك دەرەخلەردىن كېلىپ
چىققان. لېكىن ياۋا مېۋىلىك دەرەخلەر
بىلەن بىزنىڭ باغلاردا ئۆسىدىغان مېۋىلىك
دەرەخلەر ئوتتۇرىسىدىكى پەرق ناھايىتى
چوڭ. ياۋا مېۋىلىك دەرەخلەردىن ئۇششاق،
ئاچچىق ۋە قېرىق مېۋىلەر پىشسا، باغلىرى-
مىزدا ئۆستۈرۈلگەن مېۋىلىك دەرەخلەردىن
سۇلۇق، يوغان ۋە شىرىن مېۋىلەر پىشىدۇ.

ياۋا مېۋىلىك دەرەخلەر تاغلار ۋە
چۆللەردە ئۆزلىرى ئۆسۈۋېرىدۇ، باغلاردا
ئۆسىدىغان مېۋىلىك دەرەخلەر بولسا، ئادەم-
لەر تەرىپىدىن تىكىلىپ، ياخشى پەرۋىش
قىلىنغاندىلا، ئاندىن ياخشى ئۆسىدۇ ۋە
مېۋە بېرىدۇ.

باغلاردا ئۆسىدىغان مېۋىلىك دەرەخلەر-نىڭ خىللىرى ناھايىتى كۆپ. ھازىرقى مېۋىلىك دەرەخلەر ۋە تۈرلۈك مېۋىلەر ياخشى مېۋىلىك دەرەخلەرنى ياۋا مېۋىلىك دەرەخلەرگە ئۇلاش، شۇنداقلا شەكىلدا ئۆسىدىغان مېۋىلىك دەرەخلەر بىلەن چەتۈپ-تا ئۆسىدىغان مېۋىلىك دەرەخلەرنى بىر-بىرىگە ئۇلاشقا ئوخشاش ئۇسۇللار ئارقىلىق يېتىشتۈرۈلگەن.

شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىمىزدا مۇنداق مېۋىلىك دەرەخلەر ناھايىتى كۆپ، باغۋەنچىلىك ئىشلىرىمىز ناھايىتى ئۇزاق تارىخقا ئىگە. ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ شىرىن - شەرۋەت مېۋىلىرى — ئالما، ئانار، ئەنجۈر، ئۈزۈم، ئۆرۈك، نەشپۈت، شاپتۇل، بېھە، ياڭاق، جىگدە، چىلان، گىلاس، ئالۇ-چا، جىنەستە قاتارلىقلار. بۇ مېۋىلەر ۋەتى-نىمىزنىڭ باشقا ئۆلكە، شەھەرلىرىدە، شۇن-داقلا چەتئەللەردىمۇ داڭلىق. بۇ شىرىن، تاتلىق مېۋىلەرنى ۋە ئۇلارنى ئاسراپ ئۆس-تۈرگەن چېۋەر باغۋەنلىرىمىزنى ھەرقانچە ماختىسا ئەرزىيدۇ.

تۇرپاننىڭ ئاق سايىۋا، بىجاقى، قىزىل سايىۋا، ئاق قاشقىر ۋە كىشمىش ئۈزۈملىرى، غۇلجىنىڭ مەنپەسى، تاغىل، ئاپورت، لىمون ۋە ساردىم ئالمىلىرى، قەشقەرنىڭ ئەنجۈر بىلەن بىيىسى، كورلىنىڭ نەشپۈت بىلەن ئامۇتى، يەركەننىڭ ئانار بىلەن شاپتۇلى، خوتەننىڭ ياڭىقى، كۇچارنىڭ ئۆرۈكلىرى داڭلىق؛ ئۈزۈم، ئۆرۈك، شاپتۇل ۋە چىلان قاتارلىق مېۋىلەر كۆزلۈگى قۇرۇتۇۋېلىنىدۇ. قۇرۇتۇلغان بۇ مېۋىلەر سۈپىتىنىڭ ياخشى-لىقى ۋە تەمىنىڭ شېرىنلىكى بىلەنمۇ ئالاھى-دە داڭلىق بولۇپ، چەت دۆلەتلەرگىمۇ ئېكسپورت قىلىنىدۇ.

ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ ھازىرقى باغ-ۋەنچىلىك ئىشلىرى دۆلىتىمىزنىڭ زامانىۋى-لىشىشىغا ئەگىشىپ كۈندىن - كۈنگە تەرەق-قى قىلماقتا. مېۋىلىك دەرەخلەر كۆپىيىپ، مېۋىلەرنىڭ سورتى بارغانسېرى ياخشىلان-ماقتا.

باغۋەنلىرىمىز ئۈنۈملۈك ئىلمىي ئۇسۇل-لارنى قوللىنىپ، مېۋىلىك كۆچەتلەرنى تىكىپ، ئۇنى ئاسراپ، پەرۋىش قىلىپ، مېۋى-

نىڭ يېشى - يېشى سورتلىرىنى كۆپ يېتمەكتە، ھوسۇلىنىمۇ يىلدىن - يىلغا كۆپلەپ ئاشۇرماقتا.

باغۋەنلىرىمىز ھەر يىلى ئەتىياز، كۈز پەسىللىرىدە ھەر خىل مېۋىلىك كۆچەتلەرنى تىكىدۇ. بۇنىڭ بىلەن باغ ۋە ئورمانلارمۇ يىلدىن - يىلغا كۆپەيمەكتە. ئوقۇغۇچىلارمۇ مەكتەپ ئەتراپى ھەم باغلارغا مېۋىلىك كۆچەتلەرنى تىكىدۇ ۋە ئۇلارنى ئاسراپ ئۆستۈرىدۇ.

مېۋىلىك دەرەخلەرنى ئۆيلەرنىڭ ئالدىغا ياكى كىچىك باغچىلارغا تىكىپ ئۆستۈرۈش مۇمكىن.

خەلق ماقال - تەمسىللىرى:

ئاۋال تام ئەت، ئاندىن باغ ئەت.
بېغى بارنىڭ تېغى بار.
تەر تۆكۈپ چاچسالڭ ئۇرۇق،
يەر سېنى قويماس قۇرۇق.
بىرنى كەسسەڭ، ئوننى تىك.

كۆنۈكمە:

1. تېكىستنى پىششىق ئوقۇڭلار ۋە تۆۋەندىكى سوئال‌لارغا جاۋاپ بېرىڭلار:

1) ھازىرقى مىۋىلىك دەرەخلەر قانداق بارلىققا كەلگەن؟

2) شىنجياڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىمىزدىن قانداق مىۋىلەر چىقىدۇ؟ سىلەر يەنە قانداق مىۋىلەرنى بىلىسىلەر؟ ئۇلارنىڭ قايسى ۋاقىتلاردا پىشىپ يېتىشىدىغانلىقىنى ئېيتىپ بېرىڭلار.

3) باغلىرىمىزدا ئۆسىدىغان مىۋىلىك دەرەخلەرنىڭ مىۋىلىرى بىلەن ياۋا مىۋىلىك دەرەخلەرنىڭ مىۋىلىرى ئوتتۇرىسىدا قانداق پەرق بار؟

2. تۆۋەندىكى سۆزلەرنىڭ مەنىسىنى چۈشىنىۋېلىڭلار ھەمدە ئاستى سىزىلغان سۆزلەرنىڭ ھەر بىرىگە بىردىن جۈملە تۈزۈڭلار.

قىرىق، شىرىن، پەرۋىش، چىۋەر، ئېكىسپورت، سورت

3. تۆۋەندىكى سۆزلەرنى ئوقۇڭلار، ئۇلارنى ئۆز تۈرلىرى بويىچە گۇرۇپپىلاپ يېزىڭلار.

بۇغداي، قوغۇن، تاۋۇز، قوناق، ئۈزۈم، ئانار، ئۆرۈك، بەسەي، جۇسەي، ئەنجۈر، ئارپا، ياڭيۇ، ياڭاق، سەۋزە، تېرىق، پەمىدۇر، ئالۇچا، پىياز، ئالما، شال، نەشپۈت، شاپتۇل

8. بەختىيار ۋە ئالما كۆچىتى

دەرستىن چۈشۈپ شات - خورام،
كىردى باققا بەختىيار.
قارشى ئالدى باغ ئۈنى،
كۆلگەندەك بى ئىختىيار.

يېتىلگەنتى باغ ئارا،
شاختا پىشقان ھالۋىلار.
تەمى تاتلىق، خۇش پۇراق،
نەشپۈت، بىھى... ئالمىلار.

كەلدى ئىشچان بەختىيار،
بىر تۈپ ئالما يېنىدا.
كۆرۈپ دەرەخ شاتلىقتىن،
سىغماي كەتتى قىنىدا.

دىدى: «دوستۇم خوش كەپسەن،
سېغىنغانتىم سېنى مەن.

شەرۋەت تۇتتى نېمىتىم
يەپ ھوزۇرلان - بەھرىلەن.

مېنى ئۇچ يىل مۇقەددەم،
سەن بۇ باققا تىككەنتىڭ.
تاتلىق مىۋە بەرسۇن دەپ،
شۇنى ئۇمىت كۇتكەنتىڭ.

شۇ ئۇمىتتە سەن ماڭا،
باغلاپ كەلدىڭ مۇھەببەت.
خەۋەر ئېلىپ ھالىمدىن.
قىلىپ كەلدىڭ كۆپ شەپقەت.

ئوغۇت بەردىڭ، سۇ بەردىڭ،
ئېھتىياجىم چۇشكەندە.

ئاپەتلەرنى يوقاتتىڭ،
جىنىمغا خەۋپ يەتكەندە.

راۋاج تاپتىم ئۇلغايدىم،
تۆككەن ھالال تەرىڭدىن.
مىننەتدارلىق ئۇرغۇيدۇ،
ساڭا شۇڭا قەلبىمدىن.

خالىغانچە مېنى ئۈز،
تىلىگىمگە يېتەي مەن.

AltunOq

قۇرۇپ قاخشال بولغىچە،
ساڭا خىزمەت ئۆتەي مەن».

شۇ گەپلەرنى دەپ دەرەخ،
شىۋىرلىدى خېلى ۋاخ.
ئىنتائەتتە بېشىنى
ئېگىشىشتى ھەممە شاخ.

پىشقان ھال رەڭ ئالمىلار،
كۈلدى گويا يالتىراپ.
بىزنى ئۈزگىن دىگەندەك،
ئىنتىلىشتى خۇش پۇراپ.

يىدى ئۇزۇپ بەختىيار،
شاختىن بىر تال ئالمىنى.
سەزدى خۇددى ئۇنىڭدىن،
ھەسەل بالىنىڭ تەمىنى.

ئۆز - ئۆزىگە دېدى ئۇ:
«نېمە دېگەن تەملىك بەك.»
«مېھنەت تېگى زەر» ئىكەن
ئەجدادىمىز ئېيتقاندەك.

ئۇقۇپ بۇنى ئالمىلار،
خۇرسەنلىكتە قىستى كۆز.
ياپراق ئارا ماردىلاپ،
ھاياجاندا قىلدى سۆز:

«ئەي پىئونېر، ياخشى دوست،
ئىلىم - پەندىن قۇۋۋەت ئال!
سەنمۇ بىزدەك يېتىلىپ،
بەر خەلققە مىۋە - بال.»

كۆنۈكمە:

1. تېكىستنى ئۈنلۈك، ھىسسىياتلىق ئوقۇشنى مەشىق قى-

لىڭلار ھەمدە تۆۋەندىكى سوئاللارغا جاۋاپ بىرىڭلار.

1) دەرەختىيار دەرىستىن چۈشۈپ نەگە باردى؟ ئالىملار ئۇنى قانداق قارشى ئالدى؟

2) ئالىملار دەرەختىيارغا نىمە دېدى؟ نىمە ئۈچۈن شۇنداق دېيدۇ؟

2. شېئىرنىڭ ئەڭ ئاخىرقى كۇپلېتىنىڭ مەزمۇنىنى سۆزلەپ بېرىڭلار.

3. شېئىرنى ئۇنىڭدىكى ۋەقەلىك تەرتىۋىگە ئاساسەن ھىكايە قىلىپ سۆزلەپ بېرىڭلار.

4. تۆۋەندىكى سۆزلەرنىڭ مەنىسىنى چۈشىنىۋېلىڭلار.

شاتلىق، بەھرىلىنىش، شەپقەت، ئېھتىياج، راۋاج، مىننەتدارلىق، ئۇرغۇش، ئىتائەت

5. تۆۋەندىكى سۆزلەرنىڭ ھەر بىرىگە بىردىن جۈملە تۈزۈڭلار.

ئىشچان، مېھنەت، مىۋە بېرىش

△٩. كۈز پەسلى

گۈزەل كۈز ئايلىرى — ئاشلىق، مېۋىلەر پىشقان، تەبىئەت رەڭمۇ-رەڭ چىرايلىق تونغا ئورالغان، ئېتىزلاردا ئىش تازا قاينىغان، ھەممە يەر مەمۇرچىلىق بولىدىغان سۆيۈملۈك بىر پەسىلدۇر.

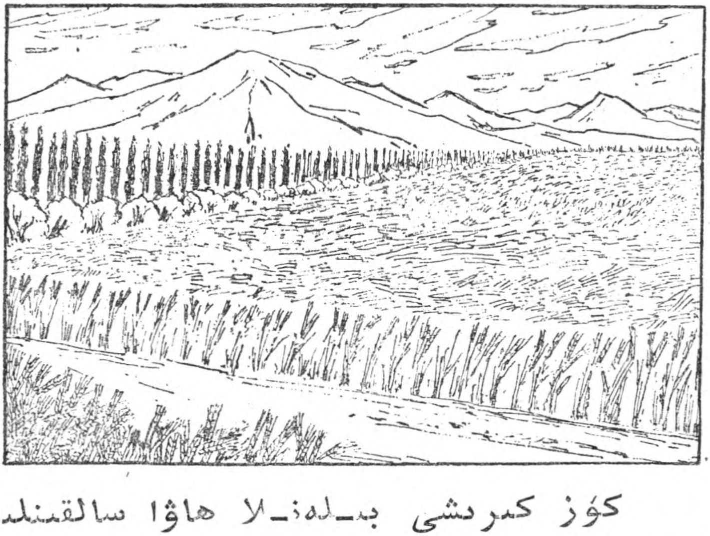

كۈز كىرىشى بىلەنلا ھاۋا سالقىنلى-
شىپ قالىدۇ. ھاۋانىڭ سالقىنلاشقانلىغى

AltunOq

كۆپىنچە ئەتىگەنلىگى ۋە كەچقۇرۇنلۇغى
سېزىلىدۇ. گۇڭشې ئەزالىرى ئاشلىقلارنى
ئورۇشقا، ئاپپاق ئېچىلغان پاختىلارنى
تېرىشكە، شىردىن - شېكەر مېۋىلەرنى يىغى-
ۋېلىشقا كىرىشىدۇ. ياڭيۇ، پىياز، سەۋزە،
چامغۇر، بەسەيگە ئوخشاش كۆكتاتلارنىمۇ
بىردىن كېيىن بىرىنى يىغىۋالىدۇ. ئېتىز-
لارغا كۈزلۈك بۇغدايلار تېرىلىدۇ.

كۈز ئايلىرىنىڭ ئاخىرىدا دەرەخ يو-
پۇرماقلىرى ۋە ئوت - چۆپلەر سارغىيىدۇ.
كۈزنىڭ سالقىن شامىلى سارغايغان يوپۇر-
ماقلارنى يەرگە تۆكۈپ، يوللارنى ساپ-
سېرىق غازاڭلار بىلەن قاپلايدۇ. يەرگە
تۆكۈلگەن غازاڭلار ئاياق ئاستىدا شىلدىر-
لايدۇ. كۈز بۇلۇتلىرى پات - پاتلا يامغۇر
تۆكۈپ تۇرىدۇ، ھاۋا ئاستا - ئاستا سوۋۇپ،
كۈن بارغانسېرى قىسقىرايدۇ.

ئېتىزلاردا پەقەت تېرىلغان كۈزلۈك
بۇغداي ۋە ئارپىلارلا قالىدۇ. بۇلار قىشچە
قار ئاستىدا زەرەرسىز ساقلىنىپ، باھاردا قىر،
ئېدىر ۋە ئېتىزلارنى كۆپ - كۆك مايسىلار
بىلەن بېزەيدۇ.

كۆنۈكمە:

1. تېكستنى ئۈنلۈك، راۋان ئوقۇشنى ھەمدە تۆۋەندە-
كى سوئاللار بويىچە سۆزلەشنى مەشق قىلىڭلار.

1) كۆز پەسلى قانداق پەسىل؟

2) كۆز پەسلىدە ئېتىز - باغلارنىڭ كۆرۈنۈشى قانداق
بولىدۇ؟

3) تېكستتە كۆز پەسلىنىڭ ئالاھىدىلىكلىرى قايسى
تەرەپلەردىن بايان قىلىنغان؟ سۆزلەپ بېرىڭلار.

2. تېكستنى ئابزاسلارغا بۆلۈپ، ھەر بىر ئابزاسنىڭ
قىسقىچە مەزمۇنىنى سۆزلەپ بېرىڭلار.

3. تۆۋەندىكى ئابزاسنى مۇۋاپىق تىنىش بەلگىلىرىنى
قويۇپ كۆچۈرۈڭلار.

كۆز مىۋىلەر پىشقان تەبىئەت گۈزەل
رەڭگە كىرگەن ئېتىزلاردا ئىش قايناۋاتقان
سۆيۈملۈك بىر پەسىلدۇر دېھقانلار ئاشلىق-
لىرىنى ئورۇشتا پاختىلىرىنى تېرىشكە
كىرىشىدۇ ياڭيۇ پىياز سەۋزە چامغۇرغا
ئوخشاش كۆكتاتلارنىمۇ بىرىدىن كېيىن
بىرىنى يىغىۋالىدۇ

4. تۆۋەندىكى سۆزلەرنىڭ مەنىسىنى چۈشىنىۋېلىڭلار.
مەمۇرچىلىق، زەرەرسىز، بىزەش

10. يامغۇر

مەن بىر يەكشەنبە كۈنى كەچتە دەرىزە ئالدىدا تاپشۇرۇق ئىشلەپ ئولتۇراتتىم. بىردىنلا ھاۋا تۇتۇلۇپ قاتتىق بوران چىقىپ، ئارقىدىنلا يامغۇر يېغىشقا باشلىدى. مەن دەرھال دەرىزىنى ئېتىۋەتتىم، ئۆي ئىچى باشقىچىلا ئىسسىپ، دىمىقچىلىق بولۇپ كەتتى.

بىردەمدىن كېيىن يامغۇر بارغانسېرى كۈچىيىپ، چوڭ - چوڭ يامغۇر تامچىلىرى دەرىزە ئەينىكىگە تارسىلداپ ئۇرۇلغىلى تۇردى. دەرىزىدىن قارىسام پۈتۈن جاھان چەكسىز كەڭ مەرۋايىت پەردىسى يېپىنغاندەك غۇۋا كۆرۈنەتتى. يامغۇر ئوتتۇرىدىكى ئۆينىڭ ئۆگزىسىدىكى كاھىشلارغا چۈشكەندە چاچراپ چىققان سۇلار دەرىزىدىن قارىغاندا، خۇددى ئۆگزىدە بىر قەۋەت سۇس ئىس - تۈتەك قاپلىۋالغاندەك كۆرۈ-

نەتتى. يامغۇر سۇيى ئۆيىنىڭ لەمپىسىدىن ئېقىپ چۈشۈشكە باشلىدى. ئۇ دەسلەپتە يىپپى ئۈزۈلگەن مارجانلاردەك ئۈزۈلۈپ ـ ئۈزۈلۈپ تامچىلىدى، كېيىن بارا ـ بارا بۇ تامچىلار تۇتىشىپ شۇقىراپ ئاقىلى تۇردى. يەردىكى يامغۇر سۇلىرى بارغانچە كۆپىيىپ، بىر ـ بىرىگە قوشۇلۇپ، كىچىك ئېرىق ھاسىل قىلىپ ئاقاتتى.

بۇ ھەقىقەتەن دەل ۋاقتىدا ياققان يامغۇر ئىدى. ئېتىزلاردىكى قوناق، مايسىلىرى شالدۇر ـ شۇلدۇر قىلىشىپ، خوشاللىق ناخشىلىرى ئېيتىشاتتى. مەن گويا يامغۇر سۇيىنىڭ ئېتىز ـ ئېرىقلارغا، مېۋىلىك باغلارغا ۋە كىشىلەر قەلبىگە ئېقىپ كىرىۋاتقانلىقىنى كۆرگەندەك بولدۇم.

بۇلۇت تارقاپ، يامغۇر توختىشى بىلەن قۇياش كەڭ زىمىننى يورۇتتى. دەرىزىنى ئېچىشىمغا نەم توپىنىڭ خۇش ھىدى دىمىمغا ئۇرۇلدى، ھاۋا تازا ۋە تولىمۇ سۈزۈك ئىدى. دەل ـ دەرەخلەر يامغۇردا يۇيۇلۇپ، ياپ ـ يېشىل ياشىرىپ، تېخىمۇ چىرايلىق بولۇپ كەتكەن ئىدى.

AltunOq

كۆنۈكمە:

1. تېكستنى ئۈنلۈك، ھېسسىياتلىق قىلىپ ئوقۇڭلار.

2. تېكستتە ياغمۇر يېغىشتىن ئىلگىرىكى، ياغمۇر يېغىۋاتقان چاغدىكى ۋە ياغمۇردىن كېيىنكى مەنزىرىلەر قانداق تەسۋىرلەنگەن؟

3. ئاپتور ياغمۇر يېغىۋاتقاندا نىمىلەرنى كۆردى، نىمىلەرنى ئاڭلىدى ھەمدە نىمىلەرنى ئويلىدى؟ سۆزلەپ بېرىڭلار.

4. تېكستنىڭ 2 - ئابزاسىنى ئوقۇپ، ئاپتورنىڭ ياغمۇر يېغىۋاتقان چاغدىكى مەنزىرىنى قانچە جۈملە بىلەن كونكرېت ئىپادىلىگەنلىكىنى ئېيتىپ بېرىڭلار.

5. ئۆزەڭلار بىرەر مەنزىرىنى كۆزىتىپ، بۇ تېكستنىڭ يېزىلىش ئۇسۇلى بويىچە كۆزەتكەن مەنزىرىنى يېزىپ چىقىڭلار.

11. كىچىك ئالاقچى

بىز خەنياڭدىكى گۇيشەن تېغىنىڭ ئېتىگىدە ماكان تۇتتۇق. پارتىيىنىڭ ناھىيىلىك يەر ئاستى ئورگىنى بىزنىڭ ئۆيىدە قۇرۇلدى. باللارنىڭ ھەممىسى ئوقۇشقا بارمىدى. لى ئەن ئۆيدە خۇددى سايىگە ئوخشاش ئارقامدىن ئەگىشىپلا يۈرەتتى. ئۇ دائىم ئەلەم بىلەن:

— ئاپا، دادام نېمىشقا ماڭا ۋەزىپە بەرمەيدۇ؟ — دەيتتى.

پېشقەدەم ئالاقچى لاۋ جاۋنى دۈشمەنلەر تۇتۇپ كەتكەندىن كېيىن، مېي شېڭ لى ئەننى ئىككى پارچە مۇھىم خەتنى يېڭۋۇجۇغا يەتكۈزۈپ بېرىشكە ئەۋەتتى. ئۇ ۋەزىپىنى چىچەنلىك بىلەن ئورۇنلىدى. كېيىن، لى ئەن بىزنىڭ كىچىك ئالاقچىمىز بولۇپ قالدى. ئۇ ھەر كۈنى پارتىيە گېزىتى ۋە ھۆججەتلەرنى بەلگىلەنگەن ئورۇنغا

يەتكۈزۈپ بېرىپ تۇردى. مەن «داجياڭ گېزىتى» نى ئۇزۇنچاق قىلىپ قاتلاپ، بالا-نىڭ پاختىلىق ئىشتىنىنىڭ لىپىزىگە ئوراپ يىپ بىلەن مەھكەم باغلاپ قوياتتىم. بىر قېتىمدا 8 پارچە گېزىتنى 8 جايغا يەتكۈ-زۈپ بېرىشكە بولاتتى.

12 - ئايدا، سوغاق شامال سۆگەكتىن ئۆتەتتى، قاتتىق قار يېغىپ تۇراتتى. لى ئەن قار - شىۋىرغانغا قارىماي، گېزىت ۋە ھۆججەتلەرنى ئىشچىلار تۇرغان رايونلارغا ئاپىراتتى. ئۇنىڭغا بىر كۈندە ئون نەچچە چاقىرىم يول مېڭىشقا توغرا كېلەتتى. بالام يىڭۇجۇنى ئوبدان بىلەتتى. ئۇ ھەر بىر ئۆيگە دىگۇدەك كىرگەن، ھەر بىر ئىشچى بىلەن ئۇچراشقان ئىدى، شۇڭا ئۇ يەرنىڭ ئەڭ ئىززەتلىك مېھمىنى بولۇپ قالغان ئىدى. لى ئەن ھەر قېتىم قايتىپ كەلگىنىدە، دائىم بىر ئاز كەمپۈت، ماخار قاتارلىق يېمەكلىك-لەرنى ئالغاچ كېلەتتى. بۇلارنى ئىشچىلار ئۇنىڭغا بېرەتتى. ئۇ بۇ نەرسىلەرنى يېيىشكە كۆزى قىيماي، ئۇكىلىرىغا بۆلۈپ بېرەتتى. پەقەت بىرلا سوغاتنى ئۆزىدە قالدۇردى.

ئۇ بولسمۇ ۋالڭ تاغىسى سوغا قىلغان قوڭۇر تۇمشۇق، سېرىق كۆزلۈك بىر جۈپ پاختەك ئىدى. ئۇ پاختەكنى بامبۇك قەپەزگە سېلىپ، قەپەزنى ئۆيىنىڭ پىشايۋىنىغا ئېسىپ قويدى.

كېيىنكى قېتىم بارغىنىدا، ۋالڭ تاغىسى يوق ئىكەن. قىيا ئوچۇق ئىشىكتىن قارىغىنىدا بىر اۋنىڭ:

— توختا، نىمە ئادەمسەن؟ — دەپ ۋاقىرىغان ئاۋازى ئاڭلىنىپتۇ.

بۇلۇڭدىن بىرسى ئېتىلىپ چىقىپ، ئۇنىڭغا قورال تەڭلەپتۇ. بالام تۇرۇپلا قاپتۇ. ئەمما ئۇ دەرھاللا ئۆزىنى ئوڭشىۋاپتۇ.

دۇفۇ پۇلىنى بەر!

— ئەبلەخ! — ئىشپىيون ئۇنى بىر كاچات ئۇرۇپتۇ، — كىم ساڭا دۇفۇ پۇلىغا قەرز بوپتۇ؟

بالام يىغلامسىراپ ۋاقىراپتۇ:

— سەن ئىنساپسىز ئىكەنسەن! دادام ئاغرىپ قالدى، مېنى 18 - نومۇرلۇق ئۆيىدىن دۇفۇ پۇلىنى ئەكەلگىن دەپ ئەۋەتكەن، پۇلنى بېرىش بۇياقتا تۇرسۇن، يەنە ئادەم ئۇرۇۋاتىسەن ...

AltunOq

— كۆزۈڭ يوقمۇ، بۇ 17 - نومۇر! تېز كۆزۈمدىن يوقالمىساڭ، كاللاڭدىن تۈتۈن چىقىرىمەن ...

بالام بۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ قايتىپ چىقىپتۇ.

ئۇ يەنە دۈشمەنگە ئۇچراپ قېلىشتىن قورقۇپ، دەرھال خالىراق جايغا بېرىپ، ھۆججەتلەرنى كۆيدۈرۈۋېتىپتۇ. ئارقىدىن ئاستاغىنا 17 - نومۇرلۇق ئۆينىڭ ئىشىگى ئالدىغا كېلىپ، ئۇنىڭ تېمىغا بەلگە قىلىپ قويۇپتۇ.

— ناھايىتى ياخشى قىپسەن! دۈشمەنگە يولۇققاندا زىرەكلىك بىلەن ئەھۋالغا قاراپ ئىش كۆرۈش كېرەك! مۇبادا دۈشمەن قولىغا چۈشۈپ قالغان تەقدىردە، باش كەتسىمۇ سىرنى ئېيتماسلىق كېرەك! ئالاقىچى مۇشۇن-

داق بولۇش كېرەك! — دېدى دادىسى لى ئەننىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ ئۇنى ماختىغان ھالدا.

بالام پۈتۈن زېھنىنى قويۇپ دادىسىنىڭ تەلىمىنى ئاڭلايتتى، ئۇنىڭ سۆزلىرىنى كۆڭلىگە مەھكەم پۈكەتتى.

كۆنۈكمە:

1. تېكىستنى پىششىق ئوقۇپ، تۆۋەندىكى سوئاللارغا جاۋاپ بېرىڭلار:

1) لى ئەن قانداق قىلىپ كىچىك ئالاقىچى بولۇپ قالدى؟ ئۇ مۇھىم ھۆججەت ۋە گېزىتلەرنى بەلگىلەنگەن ئورۇنغا قانداق يەتكۈزۈپ بەردى؟

2) ئۇ دۈشمەنگە يولۇققاندا، دۈشمەنلەردىن قانداق قىلىپ قۇتۇلدى؟

3) لى ئەن قانداق قىلىپ يىگۇۋجۇدىكى ئىشچىلارنىڭ ئەڭ ئىززەتلىك مېھمىنى بولۇپ قالدى؟

4) لى ئەن دادىسىنىڭ قايسى سۆزلىرىنى ئېسىدە چىڭ ساقلىدى؟

2. تۆۋەندىكى جۈملىنى ئوقۇپ، ئاستى سىزىلغان سۆزنىڭ ئۇ جۈملىدە قانداق مەنە ئىپادىلىگەنلىكىگە ۋە جۈملىدە

نىمە ئۈچۈن قوللىنىلغانلىقىغا دىققەت قىلىڭلار.

لى ئەن ئۆيدە خۇددى سايىدەك ئارقامـ
دىن ئەگىشىپلا يۈرەتتى.

3. تۆۋەندىكى سۆزلەرنىڭ مەنىسىنى چۈشىنىۋېلىڭلار
ھەممە ئاستى سىزىلغان سۆزلەرنىڭ ھەر بىرىگە بىردىن
جۈملە تۈزۈڭلار.

پارتىيىنىڭ بەر ئاستى ئورگىنى، ماكان، سوغات، زىرەك،
سىر ساقلاش، ۋەزىپە، سايە

△12. ئەكبەر

مېنىڭ كىچىك ئىنىم ئەكبەر تېخى 2 ياشقا تولمىغان ئىدى. ئۇنىڭ يۈزلىرى ئال-مىدەك قىپ - قىزىل بولۇپ، نۇرلۇق يوغان كۆزلىرى چاقناپ تۇراتتى. ئۇ ۋ سە مەگ-زىدە بىر جۈپ زىناق پەيدا بولاتتى.

بىر كۈنى، ئەكبەر هويلىدا ئويناۋاتات-تى. ئاپام ئۇنى تاماق يېيىشكە چاقىردى. ئۇ خوشال هالدا ئۆيگە يۈگۈرۈپ كىردى. ئۇ-نىڭ قوللىرى لاي ئىدى. مەن ئۇنى قولىنى يۇيۇشقا بۇيرۇدۇم. ئۇ قول يۇيۇشنى ئاڭ-لاپ، ئاغزىنى ئۇمچەيتىپ يوغان كۆزلىرىنى بىزگە تىكىپ، گويا بۇ قېتىم قولۇمنى يۇ-مايچۇ، دەۋاتقاندەك قارىدى. مەن دەرهال ئۇنىڭغا:

— ئاپپاق ئەكبەر، قول پاسكىنا بولسا يۇيۇش كېرەك. پاسكىنا قول بىلەن بىر-نەرسە يېسە قوساق ئاغرىيدۇ، كەل، ئاپپاق

ئۇ كام، قولـۇڭنى پاكىز يۇيۇپ قو-
ياي، — دىدىم. ئەكبەر گەپ ئاڭلىدى. مەن
ئۇنى يېتىلەپ بىرىپ، قولىنى يۇيۇپ قويدۇم.
ئەتىسى مەن مەكتەپتىن قايتىپ كېلىپ،
بوخچامنى قويۇپلا نانغا قول ئۇزاتتىم. ئەك-
بەر بۇنى كۆرۈپ قېلىپ:
— ھەدەم ئاپپاق ئەمەس، قولىنى يـۇ-
مايلا نان ئېلىپ يەيدىكەن، — دەپ ۋاقىراپ
كەتتى. ئۇ يەنە مېنى قول يـۇيىدىغان چـۆ-
گۈن يېنىغا سۆرەپ ئاپاردى. بۇنى كۆرۈپ
پۈتۈن ئۆيدىكىلەر كۈلۈشۈپ كەتتى. بۇنىڭ-
دىن مەن بەكمۇ خىجىل بولدۇم.
يەنە بىر قېتىم، مەن دەرس تەيـيارلا-
ۋاتقاندا، ئەكبەر قولۇمدىكى قـەلەمنى تالاش-
تى. مەن ئۇنىڭغا:
— ئەكبەر، قەلەمنى ئويناشقا بولمايدۇ،
ساڭا بىر دانە رەسىم بېرەي، — دىدىم. ئۇ
بېشىنى چايقاپ، قولىنى سىلكىپ:
— ئالمايمەن، ئالمايـمەن! — دىدى ۋە
ئارقىدىن يىغلاشقا باشـلىدى. ئاپام بـۇنى
كۆرۈپ، باشقىلارغا گەپ قىلـماڭلار دىگەن
ئىشارەتنى قىلدى. بىز ھىچنەرسە بولـمىغان-

دەك ئۆز ئىشىمىزنى قىلىۋەردۇق. ئۇ بىردەم يىغلىدى. كۆزلىرىنى ئېتىۋېلىپ، ئۆكسۈپ يىغلىغان بولۇپ، يەنە تۇرۇپ - تۇرۇپ باشقىلار ماڭا دىققەت قىلىۋاتامدىكىن دەپ بارماقلىرىنىڭ ئارىسىدىن مارىلاپ قاراپ قوياتتى. ئۇنىڭ نەزىرى ئاپامدىن ھەممىگە يۆتكەلدى، مەن كۈلۈۋېتىشتىن ئۆزەمنى ئارانلا تۇتاتتىم، بىرئازدىن كېيىن ماڭا يۆتكەلدى. ئۇ ھەممىمىزگە بىر قۇر قاراپ چىققاندىن كېيىن، يىغىسىنى توختىتىپ، كىچىك ماشىنىسىنى سۆرەپ ئويىنىغىلى چىقىپ كەتتى. شۇنىڭدىن كېيىن مەن دەرس تەييارلىغاندا، ئەكبەر قەلەم تالاشمايدىغان بولدى.

كۆنۈكمە:

1. تېكىستنى ئىچىڭلاردا ئوقۇڭلار.

2. مۇنۇ سوئاللار بويىچە تېكىست مەزمۇنىنى بىر - بىرلەپ بايان قىلىڭلار.

1) ئەكبەرنىڭ تۇرقى، كۆزى، كۈلۈشلىرى قانداق تەسۋىرلەنگەن؟

2) ئۇنى ئويناۋاتقان يېرىدىن تاماققا چاقىرغاندا ئۇ قانداق قىلدى؟ ھەدىسى ئۇنىڭغا نېمە دېدى ۋە نېمە قىلدى؟

3) كېيىن ھەدىسى قولىنى يۇماي نانغا قول ئۇزاتقان-

دا ئەكبەر قانداق قىلدى؟

4) ھەدىسى دەرس تەييارلاۋاتقاندا ئۇ نىمىنى تالاشتى؟ ئۆيدىكىلەر ئۇنىڭغا قانداق مۇئامىلە قىلدى؟ نىمىشقا؟ ئاخىرىدا نىمە بولدى؟

3. تۆۋەندىكى پارچىنى مۇۋاپىق تىنىش بەلگىلىرىنى قويۇپ كۆچۈرۈپ يېزىڭلار.

ئەكبەر چىرايلىق ئوماق ئەقىللىق بالا بولۇپ ئەمدىلا ئىككى ياشقا كىرگەن ئىدى ئۇ بىر كۈنى سىرتتىن كىرىپلا نانغا قول ئۇزاتتى ھەدىسى: «ئەكبەر پاسكىنا قول بىلەن بىرنەرسە يىسە قوساق ئاغرىمامدۇ» دەپ ئۇنىڭ قولىنى يۇيۇپ قويدى ئۇ كىچىك بولسىمۇ ھەدىسىنىڭ سۆزىنى قۇلىغىدا چىڭ تۇتۇپ بىرەر نەرسە يىگەندە قولىنى يۇيۇشقا ئادەتلەندى

13. ئانا

قەدىردانىم جان ئانا،
نۇر چاقنايدۇ كۆزۈڭدىن.
تايچىغىم، قوزام دېسەڭ،
بال تامىدۇ سۆزۈڭدىن.

سەن دىلىمغا نۇر بەردىڭ،
ئاق - قارىنى بىلگىلى،
ماڭا چىن يۈرەك بەردىڭ،
ھۆر ۋەتەننى سۆيگىلى.

پىشانەمدىن ھەر سەھەر،
جان بالام، دەپ سۆيگەندە،
مەن ماڭىمەن مەكتەپكە،
ئالتۇن قۇياش كۈلگەندە.

ياش دىلىمغا بىلىمدىن،
گۈزەل كەشتە توقۇيمەن.

Altunoq

جىنىم ئانا سەن ئۈچۈن،
ۋەتەن ئۈچۈن ئوقۇيمەن.

كۆنۈكمە:

1. شېئىرنى ھېسسىياتلىق ئوقۇشنى مەشق قىلىڭلار.

2. شېئىرنىڭ ئاخىرقى كۇپلېتىنىڭ مەزمۇنىنى سۆزلەپ بېرىڭلار.

3. شېئىرنى يادلىۋېلىڭلار.

4. تۆۋەندىكى سۆزلەرنىڭ ھەر بىرىگە بىردىن جۈملە تۈزۈڭلار.

ئانا، ھۆر ۋەتەن، قەدىردان

14*. زۇمرەت ۋە قىممەت

(چۆچەك)

بۇرۇنقى زامانىدا بىر تەرىپى قىپلىن جاڭگاللىق بىلەن تۇتىشىپ كەتكەن ساي بويىدا بىر بوۋاي بىلەن موماي ئۆتكەن ئىكەن. ئۇلارنىڭ 2 قىزى بولۇپ، بىرى بوۋاينىڭ قىزى — زۇمرەت، يەنە بىرى مومايىنىڭ قىزى قىممەت بىر ئۆيدە تۇرىدىكەن.

موماي ئۆگەي قىزى زۇمرەتنى ناھايىتى يامان كۆرىدىكەن. دائىم ئۇ قىزنى ئېغىر ئىشلارغا سالىدىكەن، تىللاپ، قاغايدىكەن، ھە دىسىلا ئۇرۇپ دۇشكەلەيدىكەن. زۇمرەت تولىمۇ چىرايلىق، ئەدەپلىك، دىلى يۇمشاق، ئەقىللىق ۋە ئىشچان قىز ئىكەن. شۇڭا ئۇنى بىر كۆرگەن ئادەمنىڭ ئۇنىڭغا ئامراقلىقى كېلىدىكەن، سۆزلەشكەنسېرى سۆزلەشكۈسى كېلىدىكەن.

قىممەت بولسا زۇمرەتنىڭ پـۇتـۇنـلەي
ئەكسى بولۇپ، ئۇرۇشقاق، ھورۇن، بوشاڭ،
ھاكاۋۇر ۋە ئەقىلسىز قىز ئىكەن. ئـۇنـىـڭ
كۈنى ئۇرۇش - جېدەل ۋە يوقلا چاتاقلار-
نى چىقىرىش بىلەن ئۆتىدىكەن.
زۇمرەت تاڭ سەھەردە ئورنىدىن تـۇ-
رۇپ، ساي ياقىلاپ بېرىپ، بۇلاقتىن سۇ ئې-
لىپ كېلىدىكەن. يول بويى ئېچىلىپ كەتكەن
تۈرلۈك - تۈمەن گۈللەر ئۇنىڭغا باشلىرىنى
ئېگىشىپ سالام بېرىدىكەن. زۇمرەت ئىشلەپ
ھېرىپ كۆپ - كۆك چىمەنلىك ئۈستىدە ئول-
تۇرۇپ دەم ئالغىنىدا، گۈللەر خوشال بولۇ-
شۇپ، ئۇنىڭ بىلەن شىرىن سـۆھـبەتلەرنى
قىلىپ، ئۇنى زېرىكتۈرمەيدىكەن. ئەمما مو-
مايىنىڭ قىزى قىممەت گۈللەرگە دائىم ئازار
بېرىپ، يۇلۇپ، دەسسەپ - چەيلەپ چەكە، گۈل-
لەر ئۇنى يامان كۆرىدىكەن، ئۇنى كۆرگەن-
دە قاپاقلىرىنى سېلىپ يۇمۇلۇۋالىدىكەن.
موماي بۇنى زۇمرەتتىن كۆرۈپ، ئـۇ-
نىڭغا تېخىمۇ ئۆچمەنلىك قىلىدىكەن.
كۈنلەرنىڭ بىرىدە مـوماي زۇمـرەتنى
يامانلاپ بوۋايغا دوق قىلىپ:

— قزدڭ ئەدەپسز، ھورۇن، ئۇنى قوغ-
لشۇمەت، بولمسا سېنڭ بلەن بر كۈنمۇ
بللە تۇرالمايمەن، — دەپتۇ.

بوۋاي نمە قلشنى بلمەي تەڭلكتە
قاپتۇ.

موماي:

— قزدڭنى جاڭگاللققا ئېلپ بار - دە،
تېنتپ تاشلاپ قايتپ كەلگن! قزدڭ بى-
لەن بللە تۇرۇشنى زادى خالمايمەن، —
دەپ يول كۆرستپتۇ.

ئاخرى بوۋاي نائلاج قزدنى جاڭگال-
لققا ئېلپ بېرپتۇ - دە، قېلن دەرەخلك
ئچدە توختاپ:

— قزدم، سەن مەشەدە تۇرۇپ تۇر-
غن، مەن ئوتۇن كېسپ كېلمەن، — دەپتۇ.

— ماقۇل دادا، — دەپتۇ زۇمرەت. بو-
ۋاي كېتپ قاپتۇ. زۇمرەت يالغۇز قاپتۇ.
بر دەمدن كېيىن شامال چقشقا باشلاپتۇ.

بوۋاي پالتسنى يوغان بر دەرەخكە
ئېسپ قويۇپ كەتكەن ئكەن. پالتا كۈچلۈك
شامالدا پۇلاڭشپ دەرەخكە ئۇرۇلۇپ «تۇك-
تۇك» ئاۋاز چقرپتۇ. زۇمرەت «دادام ئو-

تۇن كېسىۋاتىدۇ» دەپ ئويلاپ، خېلىغىچە
كۈتۈپتۇ. كەچمۇ كىرىپتۇ، شامالمۇ بېسىلىپ
قاپتۇ، دادىسىدىن دېرەك بولماپتۇ. قىز جاڭ-
گالدىكى كاككۇك گۈللەرنى تېرىپ يۈرۈپ
بىردىنلا پالتا ئېسىلغان دەرەخ تۈۋىگە بې-
رىپ قاپتۇ، قارىسا دادىسى يوق! قىز ھەر

تەرەپكە يۈگۈرۈپ دادىسىنى چاقىرىپ بېقىپ-
تۇ. ھېچقانداق سادا بولماپتۇ. ئۆزىنىڭ ئې-
زىقتۇرۇۋاتقانلىقىنى سېزىپ، جىمجىت ئور-
ماندا قورقۇشقا باشلاپتۇ، يىغلاپتۇ، كەلگەن
يولىنى بىلەلمەي تەمتىرەپ قاپتۇ. ئاخىرى
بېشى قايغان تەرەپكە قاراپ مېڭىپتۇ. قۇش-
لار سايرىشىپ، چىرايلىق ئېچىلغان گۈللەر
ئۇنىڭ يولىنى يورۇتۇپ، ئۇنى بەزلەپتۇ. ئۇ
قاراڭغۇ جاڭگالدا ئۇزاق مېڭىپتۇ، بىر ۋا-
قىتتا جاڭگالنىڭ بىر چېتىگە چىقىپ قاپتۇ.
ئۇزاق بىر يەردە پىلىلداپ تۇرغان چىراق
يورۇقىنى كۆرۈپتۇ ۋە ئىتلارنىڭ ھاۋشىغى-
نىنى ئاڭلاپتۇ - دە، شۇ تەرەپكە قاراپ مې-
ڭىپتۇ. بىر ھازادىن كېيىن، كىچىككىنە بىر
ئۆينىڭ ئالدىغا كېلىپ قاپتۇ. ئۇ، ئۆينىڭ
دەرىزىسىدىن ئۆينىڭ ئىچىگە قارىسا، بىر
موماي يالغۇز ئولتۇرغان ئىكەن. قىز خۇ-
شال بولۇپ، سالام بېرىپ ئۆيگە كىرىپتۇ
ۋە موماي بىلەن كۆرۈشۈپ، بېشىدىن ئۆت-
كەنلەرنى بىر - بىرلەپ سۆزلەپ بېرىپتۇ.

موماي مۇشۇ جاڭگالدا ياشايدىغان سې-
ھىرگەر موماي بولۇپ، قىزنىڭ ھالىغا ئېچى-

نىپتۇ، قىزنى ياقتۇرۇپ قاپتۇ ۋە ئۇنىڭغا تەسەللى بېرىپ:
— رەنجىمە قىزىم، مەن ساڭا ياردەم بېرىمەن، — دەپتۇ.
— رەھمەت، — دەپتۇ قىز، — سىزنى ئۆز ئانامدەك كۆرۈپ، خىزمىتىڭىزنى قىلىشقا تەييارمەن.
شۇ ۋاقىتتا موماينىڭ ئۆگزىسىگە نۇرغۇن قۇشلار ئۇچۇپ كېلىپ، قىزنى ماختاپ قوشاقلارنى ئېيتىپ سايرىشىپتۇ. قۇشلارنىڭ تىلىنى بىلىدىغان بۇ موماي يەنىمۇ خوشال بولۇپ، قىزغا تېخىمۇ ئامراق بوپتۇ. ئۇنىڭغا دۇنيادا تېپىلمايدىغان كىتاپلارنى ۋە قوشاقلارنى تەقدىم قىپتۇ ۋە: «جېنىم قىزىم! مونچىغىم!» دەپ ئەركىلىتىپتۇ. ئوبدان تاماقلارنى ئېتىپ، قىزنى مېھمان قىپتۇ.
قىزمۇ موماينىڭ ئۆيىگە كەلگەن كۈنىدىن باشلاپلا، ئۆينى پاك - پاكىز تازىلاپ، دەرىزىلىرىنى سۈرتۈپ، ئۆينى يوپ - يورۇق قىلىۋېتىپتۇ.
بىر كۈنى موماي قىزغا ئاش قىلىپ بەرمەكچى بولۇپ:

— ئۆگزىدىن ئوتۇن ئېلىپ چۈشكىنە قىزىم، — دەپتۇ.

قىز: «خوپ جېنىم ئانا» دەپتۇ ۋە دەرھال ئۆگزىگە چىقىپتۇ. موماينىڭ ئۆگزىسى ئېگىز بولۇپ، تۆت ئەتراپ ئېنىق كۆرۈندىكەن. قىز ئەتراپقا قاراپ، ئۆز ئۆيىنىڭ ئۆگزىسىنى كۆرۈپ، يۈرىگى ئويناپ كېتىپتۇ ۋە كۆڭلى يېرىم بولۇپ يىغلاپتۇ.

— نىمىشقا يىغلايسەن جېنىم قىزىم؟ — دەپ سوراپتۇ موماي قىزنىڭ بېشىنى سىلاپ تۇرۇپ.

— كۆزۈمگە ئۆيىمىز كۆرۈندى، دادامنى سېغىندىم، — دەپتۇ قىز. موماي ئۇنى بەزلەپتۇ، ئاش قىلىپ يېگۈزۈپتۇ. ئەتىسى ئەتگەنلىگى موماي قىزغا:

— نەرسە-كېرەكلىرىڭنى يىغىشتۇرغىن، ئۆگزىدە قىزىل ۋە ئاق ساندۇق بار، ئاق ساندۇقنى قالدۇرۇپ، قىزىل ساندۇقنى ئېلىپ چۈشكىن! — دەپتۇ. ئۆزى جاڭگالغا كىرىپ كېتىپتۇ. زۇمرەت قىزىل ساندۇقنى ئېلىپ چۈشۈپتۇ. موماي جاڭگالدىقتىن سېرىق ئات قوشۇلغان بىر ھارۋىنى

AltunOq

يېتىلەپ چىقىپتۇ - دە، قىزنى ئۇنىڭغا ئول-
تۇرغۇزۇپتۇ، بىر ئاچقۇچنى بېرىپ:

— قىزىم، ساندۇقنى ئۆيگە بارغاندا ئاچقىن، — دەپ تاپىلاپتۇ.

قىز موماي بىلەن خوشلىشىپ مېڭىپتۇ. هارۋا كۆزنى يۇمۇپ - ئاچقىچە قىزنى ئۆز ئۆيىگە ئېلىپ كەپتۇ. بوۋاي قىزىنىڭ دەردىدە كۆزىنى ياشلاپ، ئىشىگىنىڭ ئالدىدا ئولتۇرغان ئىكەن.

— سالام دادا، — دەپتۇ قىز، دادىسىنىڭ قۇچىقىغا ئۆزىنى تاشلاپ. بوۋاي قىزىنى كۆرۈپ شۇنداق خوشال بوپتىكى، كۆزلىرىدىن ئىختىيارسىز ياش تۆكۈپ ساقاللىرىنى نەملەپتۇ ۋە قىزىدىن ئەپۇ سوراپتۇ.

قىز دادىسى بىلەن ئۆيگە كىرىپ، ساندۇقنى ئېچىپتۇ.

— پاھ!

ھەممە ھەيرانلىقتىن داڭ قېتىپ قاپتۇ. ساندۇقتا ئاجايىپ ئېسىل ماللار لىقمۇ - لىق بولۇپ، زۇمرەتنىڭ پۈتۈن ئۆمرىگە يېتىپ ئاشىدىكەن. بۇنى كۆرۈپ يالماۋۇز مومايىنىڭ ئۆچى ئۆچۈپ، ئىچى ئاداپ كېتىپتۇ. ئۇ بو-

ۋايىغا ئۆزىنىڭ قىزى قىممەتنىمۇ دەرھال جاڭ-
گاللىغا ئاپىرىپ ئىزدىقتۇرۇپ كېلىشنى بۇيرۇپ-
تۇ. بۇۋاي بىردەمنىڭ ئىچىدە قىممەتنى
جاڭگاللىدا ئىزدىقتۇرۇۋېتىپ كەپتۇ.

كەچ كىرگەندە، قىممەت خۇددى زۇ-
رەتكە ئوخشاش پالتا ئېسىلغان دەرەخ تۈ-
ۋىگە بېرىپ قاپتۇ. ئۇ ھۆكىرەپ يىغلاپتۇ،
لېكىن ئۇنى نە گۈللەر، نە قۇشلار بەزلە-
مەپتۇ، پەقەت ھۇقۇشلار ھۇۋلاپتۇ. قىممەت
قورقۇپ جاڭگالدىن قېچىپ چىقىپ، سېھىر-
گەر مومايىنىڭ ئۆيىگە كېلىپ قاپتۇ. موماي
ئۇنى خۇشخۇي قارشى ئاپتۇ ۋە بەزلەپتۇ.

— ساڭا ياردەم بېرىمەن، — دەپتۇ.

ئەمما قىممەت مومايغا ياخشى سۆز تې-
پىپ ئېيتالماپتۇ. ئۇ ئەتىسىدىن - كەچكىچە
ھورۇنلۇق قىلىپ ئولتۇرۇۋېرىپتۇ. ئۆيىنى
ئەخلەت، دەرىزىنى توپا - چاڭ بېسىپ، ئۆي-
گە يورۇق چۈشمەيدىغان بولۇپ كېتىپتۇ.

بىر كۈنى موماي جاڭگاللىقتىن قايتىپ
كېلىپ:

— ئۆگزىگە چىقىپ ئوتۇن ئېلىپ چۈشە-
كىنە قىزىم! — دەپتۇ.

— ئۆزىڭىز ئېلىپ چۇشمەمسىز، مالىيە-
ڭىز بارمۇ، — دەپتۇ قىز.

موماي ناھايىتى خاپا بولغان بولسىمۇ قىزنى ئالداپ - سالداپ ئۆگزىگە چىقىرىپ-تۇ. قىز ئۆگزىدىن ئوتۇن ئېلىپ چۇشمەي، يىغلاشقا باشلاپتۇ.

موماي:

— نىمىشقا يىغلايسەن؟ — دەپ سوراپتۇ.

— ئۆيۈمنى كۆرۈپ قالدىم، كېتىمەن! — دەپ زەردە بىلەن يەرنى تېپىپ يىغلاپتۇ قىز.

— ناھايىتى ئوبدان، — دەپتۇ موماي، — ئۆگزىدىكى ساندۇقنى ئېلىپ چۇش!

قىممەت ساندۇقنى ئېلىپ چۇشۇپتۇ.

موماي ئاچقۇچنى بېرىپتۇ ۋە:

— ساندۇقنى ئۆيۈڭگە بېرىپ ئاچ، — دەپ تاپىلاپتۇ.

قىز يىغىسىنى توختىتىپ، خوشال بولۇپ، ساندۇقنى مۇرىسىگە ئارتىپ مېڭىپتۇ. موماي ئۇنىڭغا ھارۋىمۇ بەرمەپتۇ. ئۇ، يىقىلىپ - سۈرۈلۈپ مىڭ تەسلىكتە ئۆيىگە يېتىپ كەپتۇ.

ئانىسى قىزىنى كۆرۈپ قىن - قىنىغا پاتماي قاپتۇ. ساندۇقنى ئاچقىلى قويماي،

ئۇستىگە يېتىۋاپتۇ.

يېرىم كېچە بولغاندا ئانىسى بىلەن قىز ئىشىك - تۈڭلۈكنى ئېتىپ ساندۇقنى ئېچىپتۇ.

— ۋاي دات، قۇتۇلدۇرۇڭلار! ئەجدىها!...

ساندۇقتا ئىككى ئەجدىها ياتقان ئىكەن. ئانىسى بىلەن قىزى دات - پەرياد قىلىپ قېچىپتۇ، لېكىن تاشقىرىغا چىقىشقا ئۈلگۈرەلمەي قاپتۇ. ئىككى ئەجدىها جادىگەر موماي ۋە ئۇنىڭ ئۇرۇشقاق قىزىنى يەپ، دەرىزىدىن چىقىپ كۆزدىن غايىپ بوپتۇ.

شۇنىڭدىن كېيىن ئاق كۆڭۈل زۇمرەت بىلەن دادىسى خاتىرجەم — تىنچ ئۆمۈر سۈرۈپ ئۆتۈپتۇ.

كۆنۈكمە:

1. تېكىستنى ئوقۇڭلار ھەمدە تۆۋەندىكى سوئاللارغا جاۋاپ بېرىڭلار:

1) زۇمرەت كىم؟ ئۇ قانداق قىز؟ قىممەتچۇ؟

2) سېھىرگەر موماي نېمە ئۈچۈن زۇمرەتنى ياخشى كۆرۈپ قالدى؟ ئۇنىڭغا نېمە بەردى؟

3) سېھىرگەر موماي نېمە ئۈچۈن قىممەتكە ئەجدىها قاچىلانغان ساندۇقنى بەردى؟

2. تېكستنى ئوقۇپ، ئوتتۇرىسىغا سىزىقچە (ـ) قو-
يۇلغان سۆزلەرنى تېپىپ كۆچۈرۈڭلار ھەمدە نىمە ئۈچۈن ئۇ-
لارنىڭ ئوتتۇرىسىغا سىزىقچە قويۇلغانلىقىغا دىققەت قىلىڭلار.

3. تۆۋەندىكى جۈملىلەرنى تېكىست مەزمۇنىغا ئاساسەن
كېڭەيتىپ يېزىڭلار.

1) قىز مېڭىپتۇ.
2) ھارۋا يېتىپ كەپتۇ.
3) بوۋاي ئولتۇرغان ئىكەن.
4) قۇشلار سايرىشىپتۇ.
5) ئەجدىھا جادىگەر موماي بىلەن ئۇ-
نىڭ ئۇرۇشقاق قىزىنى يەپتۇ.

4. چۆچەكنى تەپسىلى ھالدا قايتا بايان قىلىپ
بېرىڭلار.

15. ئورنى كىم كولسا، ئۆزى چۈشەر

(چۆچەك)

بۇرۇنقى زاماندا بىر پادىشا ئۆتكەن ئىكەن. ئۇ ھەر كۈنى ئىشقا چۈشكەندە ئالدى بىلەن دانىشمەنلەرنى قوبۇل قىلىپ، ئۇلارنىڭ ئاقىلانە مەسلىھەتلىرىنى ئاڭلايدىكەن، بۇ ئۇنىڭ ئادىتىگە ئايلانغان ئىكەن.

ئەنە شۇ يۇرتتا غەيۇر ئىسىملىك بىر دانىشمەن بار ئىكەن. ئۇ ھەر كۈنى پادىشانىڭ ئالدىغا كىرگەندە تۈپ-تۈزلا:

— ئەي شاھىم، بىر ئاز پۇقراپەرۋەر بولساڭچۇ، — دەپلا كەينىگە يانىدىكەن.

پادىشا دانىشمەننىڭ بۇ سۆزىنى كۆڭلىدە قوبۇل قىلىپ، ئوردا ئەمەلدارلىرىنىڭ پۇقرالارغا يامانلىق قىلغان-قىلمىغانلىقىنى ھەر كۈنى دىگۈدەك سۈرۈشتۈرىدىكەن. دانىشمەنمۇ ھەر كۈنى كىرىپ، يۇقۇرقى شۇ

سۆزنى تەكرارلاپ تۇرىدىكەن. بۇنىڭغا چىدىدىمىغان بىر ۋەزىر بىر كۈنى پادىشاغا:

— ئەي جاھاننىڭ ئاپتىۋى، ئۇلۇغ شاھىم! ھىلىقى دانىشمەننىڭ جانابلىرىنى كۆزگە ئىلماي قىلىۋاتقان ئەدەپسىزلىكلىرىگە چىداپ تۇرالمىدىم. پاسىۋانىم، ئىجازەت قىلسىلا ئېيتىدىغان گېپىم بار ئىدى، — دەپتۇ.

پادىشا ئېيتىشقا ئىجازەت قىپتۇ.

— ھىلىقى نىمە دانىشمەن دەپ ھۆرمەت قىلغانلىرىنى بىلمەي، كوچىغا چىقىپ، «پادىشانىڭ تېنى سېسىقكەن» دىگەن گەپنى تارقىتىپتۇ. بۇ بەدبەختنىڭ جانابلىرى ئالدىدا قىلىۋاتقان ئەدەپسىزلىكلىرىلا يېتەرلىك ئىدى. بۇنىڭغا چارە قىلمىساق، بۇنىڭدىن ھەر بالا كەلگۈسى، قۇللىرىنىڭ گېپىگە ئىشەنمىسىلە، دانىشمەنگە: «يېقىن كېلىپ سۆزلە» دەيدىغان بولسىلا، ئۇ تۇمشۇغىنى ئېتىپ سۆزلەيدۇ، — دەپتۇ.

پادىشا بۇ گەپكە بىر ئىشىنىپ، بىر ئىشەنمەي، ئەتىسى دانىشمەننى سىناپ باقماقچى بوپتۇ.

ۋەزىر ئۆز گېپىنىڭ توغرا چىقىشى ئۈچۈن بىر ھىلە ئويلاپ قويغان ئىكەن. ئەتىسى دانىشمەن ئادىتى بويىچە پادىشانىڭ ئالدىغا كىرىپ:

— ئەي شاھ، بىرئاز پۇقراپەرۋەر، خەلقپەرۋەر بولساڭچۇ، — دەپتۇ.

پادىشا ئەتەيىن:

— يېقىنراق كېلىپ سۆزلە، گېپىڭنى ئاڭلىمىدىم، — دەپتۇ.

دانىشمەن پادىشاغا يېقىن كېلىپ، ئاغزىنى قولى بىلەن توساپ تۇرۇپ سۆزىنى تەكرارلاپتۇ. پادىشا كۆڭلىدە ۋەزىرنىڭ گېپىنىڭ توغرىلىغىغا ئىشىنىپتۇ ـ دە، دانىشمەنىنى جازالىماق بوپتۇ.

پادىشا ئادىتى بويىچە ئىنئام بەرسە يارلىقنى ئۆزى يېزىپ، پېچەتلەپ، ئۇنى ئېلىپ بارىدىغان جاينى كۆرسىتىپ بېرىدىكەن. شۇ ۋەجىدىن دانىشمەنگىمۇ يارلىق سېلىنغان بىر لىپاپىنى ئۇزىتىپتۇ. دانىشمەن ئۇنى قولىغا ئېلىپ چىقىپ كېتىپتۇ. ئوردىدىن چىقسا ھىلىقى ۋەزىر ئۇچراپ:

— دانىشمەن، قايتىپلا، — دەپتۇ ـ دە،

AltunOq

دانىشمەننىڭ قولىدىكى لىپاپىغا كۆزى چۈ-
شۈپ، ئاچكۆزلىشىپتۇ، ۋەزىرنىڭ كۆزىگە
لىپاپا مۇكاپات لىپاپىسىدەك كۆرۈنۈپتۇ،
خوشامەتكۇيلۇق بىلەن:
— مۇبارەك بولسۇن! — دەپتۇ.
مال - دۇنياغا قىزىقمايدىغان دانىشمەن:
— ماڭا پۇل كېرەك ئەمەس، كېرەك
بولسا بۇنى سىلى ئالسىلا، — دەپ لىپاپىنى
ۋەزىرگە ئۇزىتىپتۇ. ۋەزىر تازىم قىلىپ
لىپاپىنى ئېلىپتۇ - دە، خوشلىشىپ ئالدىراش
مېڭىپتۇ. ۋەزىر نۇرغۇن مۇكاپات ئالىدىغان
بولدۇم، دەپ خوشاللىنىپ، خەتنى ئاپىرىدى-
غان جايغا تاپشۇرغان ئىكەن، دەرھاللا كال-
لىسى ئېلىنىپتۇ.
بىر كۈن ئۆتۈپ، دانىشمەن يەنە پادى-
شانىڭ ئالدىغا بېرىپ، ئادىتى بويىچە گېپى-
نى تەكرارلاپ قايتماقچى بولغاندا، پادىشا
دانىشمەننى توختىتىپ:
— سەن قانداق قىلىپ ساق قالدىڭ؟ —
دەپتۇ.
ھەيران بولغان دانىشمەن، بولغان ئىش-
نى سۆزلەپ بەرگەن ئىكەن، تاقەتسىزلەن-
گەن پادىشا:

— ھەي، مېنىڭ ۋەزىرىم ناھەق ئۆ-
لۈپتۇ، — دەپ غەزەپلىنىپتۇ.

تېخىمۇ ھەيرانلىقتا قالغان دانىشمەن ئىشنىڭ تېگىنى تەپسىلى سوراپ بىلگەندىن كېيىن، پادىشاغا مۇنۇلارنى سۆزلەپ بېرىپتۇ:

— مەن تۈنۈگۈن ئادىتىم بويىچە ئوردىغا كېلىۋاتسام، ۋەزىر ئۇچراپ چايغا تەكلىپ قىلدى. ئۆيىگە كىرسەم، تاماق ئېتىپتۇ، تاماققا سامساقنى ئىنتايىن كۆپ سېلىپتۇ، ئىچمەي دېسەم بولمىدى، سامساقنى كۆپ يېگەنلىكىمدىن، سىلىنىڭ ئالدىلىرىغا كەلگەندە، مەندىن سامساق پۇرىمىسۇن دەپ، قولۇم بىلەن ئاغزىمنى توسۇۋالغان ئىدىم. ۋەزىر ماڭا قەست قىلىمەن دەپ، ئاقىۋەت ئۆز بېشىغا چىقتى، «ئورىنى كىم كولىسا، ئۆزى چۈشەر» دېگەن مانا مۇشۇ، — دەپتۇ.

پادىشا دانىشمەننىڭ ئېيتقانلىرىنى سۈرۈشتۈرۈپ، ئۇنىڭ ئېيتقانلىرىنىڭ توغرىلىغىنى ۋە ئىشنىڭ تەكتىنى چۈشىنىپ، دانىشمەننى ۋەزىرلىككە تەيىنلەپتۇ.

كۆنۈكمە:

1. چۆچەكنى ئوقۇپ چىقىپ، قايتا بايان قىلىڭلار.

2. چۆچەكتىن ئۆزەڭلار چۈشەنمىگەن سۆزلەرنى ئايرىپ يېزىپ چىقىڭلار ۋە مەنىسىنى چۈشىنىۋېلىڭلار.

3. «ئورنى كىم كولىسا، ئۆزى چۈشەر» دېگەن سۆزنىڭ مەنىسى نىمە؟ تېكىستتىكى ئەملىي پاكىتلار ئارقىلىق سۆزلەپ بېرىڭلار.

4. تۆۋەندىكى ماقال ـ تەمسىللەرنىڭ مەزمۇنىنى «زۇمرەت ۋە قىممەت»، «ئورنى كىم كولىسا، ئۆزى چۈشەر» دېگەن تېكىستلەرنىڭ مەزمۇنى بىلەن بىرلەشتۈرۈپ چۈشىنىۋېلىڭلار.

ياخشىدىن ئۈگەن،
ياماندىن يىرگەن.
كىشىگە قىلساڭ يامانلىق،
ئۆزەڭگە تاپىمايسەن ئامانلىق.

16. خاسيەتلىك قار

قىش باشلىنىش بىلەنلا، لەپىلدەپ قار ياغدى.

تۈنۈگۈن چۈشتە، زەھەردەك سوغاق
شامال چىقىشقا باشلىدى. شامال چۈشتىن
كېيىنمۇ توختىماي ۋىژىلداپ تۇردى. گۈگۈم
ۋاقتىدا، چوڭ ـ چوڭ قار ئۇچقۇنلىرى تۇمان-
لىق ئاسماندىن لەپىلدەپ چۈشۈشكە باشلى-
دى. بىر دەمنىڭ ئىچىدە، تاغ ـ دەريالار، دا-
لىلار، يېزا ـ قىشلاقلارنى ئاپپاق قار
قاپلىدى.

قار كېچىچە توختىماي قاتتىق ياغدى.

بۈگۈن ئەتىگەندە، قار توختىدى. ھا-
ۋا ئېچىلدى. قۇياش قاردىن كېيىنكى كەڭ
دالىنى ئىنتايىن كۆركەم قىلىپ نۇرلاندۇ-
رۇۋەتتى. بىپايان دالا ئاپپاق قارغا پۈر-
كەنگەن، ھەيۋەتلىك تاغلار كۈمۈش تونغا
ئورالغان. شىمالنىڭ بۇ مەنزىرىسى نىمىدى-
گەن گۈزەل ۋە ھەيۋەتلىك. بۇ مول ھو-
سۇلدىن دېرەك بېرىپ كىشىنى خۇشاللاندۇ-
رىدىغان خاسىيەتلىك قار مەنزىرىسى نىمى-
دىگەن كۆركەم ـ ھە!

قىشتا بۇغداينى 3 قېتىم قار باسسا،
كېلەر يىلى مەمۇرچىلىق بولىدۇ، دىگەن
تەمسىل بار. تەجرىبىلىك پىشقەدەم دىخانلار

بىپايان دالىنى قاپلاپ ياتقان قېلىن قارغا قاراپ، خوشاللىقىدىن دىللىرى سۆيۈنۈپ توختىماي: «ياخشى ياققان قار! ياخشى ياققان قار!» دېيىشەتتى.

باللار قاردىن قار بوۋاي ياسىشاتتى. ئۇلار بىر-بىرىگە قار ئېتىشاتتى، يۈگۈرۈشەتتى، بىر-بىرىنى قوغلىشاتتى. جاراڭلىق كۈلكە ئاۋازى تاغلىق كەنتتە ياڭرايتتى.

كۆنۈكمە:

1. تېكىستنى ئۈنلۈك ئوقۇڭلار.

2. نېمە ئۈچۈن «قىشتا بۇغداينى ئۈچ قېتىم قار باسسا، كېلەر يىلى مەمۇرچىلىق بولىدۇ» دەيمىز؟

3. تۆۋەندىكى سۆزلەرنىڭ مەنىسىنى چۈشىنىۋېلىڭلار ھەمدە ئۇلارنىڭ ھەر بىرىدىن جۈملە تۈزۈڭلار.

بىپايان، خاسىيەتلىك، مەنزىرە، مەمۇرچىلىق

4. كۆپ چېكىتلەرنىڭ ئورنىغا مۇۋاپىق سۆزلەرنى قويۇپ، تۆۋەندىكى جۈملىلەرنى كۆچۈرۈپ يېزىڭلار.

1) ...سوغاق شامال چىقىشقا باشلىدى.

2) بىپايان دالا... پۈركەنگەن.

3) ھەيۋەتلىك تاغلار ... تونىغا ئورالغان.

4) كىشىنى خوشاللاندۇرىدىغان ... قار

مەنزىرىسى نەمدىگەن ...

5) بالىلارنىڭ ... ئاۋازلىرى ياڭرايتتى.

5. تۆۋەندىكى تېپىشماقنى تېپىپ، جاۋاۋىنى يېزىڭلار.

شېكەر دېسەم تاتلىق ئەمەس،
ئاق تۇز دېسەم ئاچچىق ئەمەس.
قىشتا كۆكتىن چۈشىدۇ،
يازدا كۆزگە كۆرۈنمەس.

17*. قار

كېچىنەكتەك ئاپپاق قار،
كۆكتە ئۈزۈپ ئوينىدى.
بىر پەستىلا مەكتەپنى،
ئاق ماھۇتقا ئورىدى.

دەل - دەرەخلەر تاقىدى،
مەرۋايىتتەك ئاق بىزەك.
قاماشتۇرۇپ كۆزلەرنى،
زوقلاندۇرار ئاق چىچەك.

قىزىپ كەتتى مەكتەپتە،
قىزغىن ئەمگەك بەس - بەستە.
سۈپۈرۈلۈپ ئاپپاق قار،
دۆۋىلەندى بىر پەستە.

ياساپ چىققۇق قار بىلەن،
ئاپپاق ساقال قىش بوۋاي.

AltunOq

ئەتراپىنى ئايلىنىپ،
ناخشا ئېيتتۇق لايلى - لاي.

كۆنۈكمە:

1. شېئىرنى دېكلاماتسىيە قىلىپ ئوقۇشنى مەشق قىلىڭلار.

2. شېئىردا قار نىمىلەرگە ئوخشىتىلىپ تەسۋىرلەنگەن؟

3. قار ياققاندا مەكتەپ مۇھىتىنىڭ قانداق تۈس ئالغانلىغىنى، مەكتەپ مەيدانىدا قانداق جانلىنىش بارلىققا كەلگەنلىگىنى سۆزلەپ بېرىڭلار.

4. تۆۋەندىكى سۆزلەرنى جۈملە ئىچىدە كەلتۈرۈڭلار، ئۇ سۆزلەر تۈزگەن جۈملىلىرىڭلاردا ئوخشىتىش بولسۇن. كېپىنەك، ماموق، مەرۋايىت، چېچەك

18. شۋرغاندا

قىش، ھاۋا تۇتۇق، كۆن ئانچىلا سو-
غاق ئەمەس ئىدى. ئۆيلىرى تەرتىپلىك سى-
لىنغان بوستان مەھەللىسىدە ھەركەت سە-
ھەردىلا جانلاندى. ئاردىلاپ - ئاردىلاپ ئې-
رىقتىن سۇ ئېلىپ ئۆيلىرىگە كىرىپ كېتى-
ۋاتقان ئاياللار، قورالاردىن بىر - ئىككى-
لەپ چىقىۋاتقان ماللار كۆرۈندى. ئوتۇن
توشۇيدىغان ئات - ئىشەكلەرنىڭ بەزىلىرى
ئىگەرلىنىپ، بەزىلىرى هارۋىلارغا قېتىلات-
تى. ھەممە قورالارنىڭ ئالدىدا ئۇششاق مال-
لار چۆپ ئىزلەپ يۇگۈرەيتتى. ئۇلار ئىسسىق
ئېغىللاردىن چىقىپ، تۇياقلىرى توڭغا تەك-
كەنلىكتىن، ئاياقلىرىنى ئېرىنچەكلىك بىلەن
يۆتكىشەتتى. بەزىلىرى سوغاق تەككەنلىك-
تىنمۇ، توختىماستىنلا پۈشقۇرتاتتى. ھەسەن-
نىڭ دادىسى ئالدىدا تۇرغان قوش ھۆكۈز-
لۈك سەركىنى تۇتۇۋالدى - دە: «ھاي! مۇ-

نۇنىڭ بۇرنى پۇتۇپ قاپتۇ، تۇز بېرىۋەت-
كىنە!» دەپ ۋاقىرىدى.

ئەنە قورا چۆرىسىدە قۇشقاچلار توپ-
لىشىپ يۇرىدۇ. ئېرىق بويىدىكى ئالما شې-
خىدا تۇكلىرىنى ھۇرپەيتىپ، ئىككى سېغىز-
خان ئولتۇرىدۇ. ئۇلار: «بۇگۈن ئالا ئۆكۈز
چىقمايدىغۇ؟ بىر ئاز تېپچەكلىشىپ قويساق
بولاتتى» دىگەندەك شاراقلاپ قويۇشىدۇ.

— ھەي، سەن ھېچنېمىدىن بىغەم تۇ-
رىسەنغۇ؟ — دەپ ۋاقىرىدى ئېتىنى سۇغىرىد-
ۋاتقان قادىرغا ھەسەن. ئۇنىڭ ئاۋازىدىن
ئالما شېخىدا تۇرغان سېغىزخانلار چۆ-
چۈپ، لىپ قىلىپ يۇقۇرىغا قوندى.

ھەسەن چاي ئىچىپ چىققىچە ھاۋا ئۆز-
گىرىپ قالغان ئىدى. سەل - پەل تۇمانلى-
شىپ تۇرغان ھاۋادا سوغاق شامال پەيدا
بولدى - دە، ئارقىدىن قار چۈشۈشكە باش-
لىدى. ھەسەن قادىرنى ئۆيىدىن قىچقىرىپ
چىققىچە قار تېخىمۇ كۈچەيگەن ئىدى. شى-
مال شامىلى سوغاقنى يەنىمۇ كۈچەيتىۋەتتى.

— جۇدۇن باشلىنىپ كەتمىسە بولاتتى-
غۇ؟ — دىدى قادىر.

— بەلكىم، كۈن ئېچىلىپ كېتەر. ئىك-
كىمىزنىڭلا ئۆيى مەكتەپتىن يىراق، باشقى-
لار قانداقلا قىلسا مەكتەپكە بارىدۇ، بىر
كۈنمۇ ئوقۇشتىن قالمايدۇ. بىزمۇ مەكتەپ-
تىن زادى قالماسلىقىمىز لازىم! — ھەسەن
شۇ سۆزلەرنى ئېيتتى - دە، مېڭىشنىڭ تەي-
يارلىقىنى قىلدى. ئۇلار مەھەللىدىن چىقىپ،
تاغنىڭ تۇمشۇقىدىن ئايلانغاندا شىۋىرغان
كۈچىيىپ كەتتى. قار ئۇلارنىڭ يۈزلىرىگە
ئۇرۇلۇشقا باشلىدى. قىقاس سېلىپ شىۋىر-
غان بۇ ئىككى بالىنى ئورىۋالدى. جۇۋا كى-
يىپ، ئۇستىدىن بەلۋاغ بىلەن چىڭ باغلى-
ۋالغان بولسىمۇ، ئۇلار زەھەردەك سوغاقتا توڭ-
لاشقا باشلىدى. بىر - بىرىنى مەھكەم قول-
تۇقلىشىۋالغان بولسىمۇ، شىۋىرغان ئۇلارنى
ئۆز ئىختىيارى مېڭىشقا قويمايتتى. ئۇلار چا-
نا يولىنىڭ بىلىنەر - بىلىنمەس قالغان ئى-
زى بىلەن ماڭدى. بەزى يەرلەردە بولسا
قار دۆۋىلىرى كۆتىرىلگەن، «ئادىشىپ كەت-
مىسەك بولاتتىغۇ!» دېيىشەتتى ئىككى دوست
بىر - بىرىگە.

شىۋىرغان بارغانسېرى كۈچىيىشكە باش-

لىدى. ئاچچىق چىقىراپ ۋىژىلداپ، ئۇياق-
تىن - بۇياقتىن يۆگىلىپ چىققان شىۋىر-
غان باللارنى «كەينىڭگە قايت!» دېگەندەك،
بولمىسا ئۇلارنى تونجۇقتۇرماقچى بولغان-
دەك سېزىلەتتى. شىۋىرغان باللارنى هال-
سىزلاندۇرۇۋەتتى. ئەمما بۇ ئىككى بالا «زا-
دى چېكىنمەيمىز» دەپ شىۋىرغاننى يېرىپ
باراتتى. ئەينەك ئۇۋاقلىرىدەك مۇز پارچى-
لىرى شىپ - شىپ قىلىپ، ئۇلارنىڭ بويۇن-
لىرىدىن كىرىشكە باشلىدى. ئۇلار سوغاق-
تىن تاسىمدەك كۆكىرىپ، قوللىرى قولاشماي
قالدى. ئەمما «يېڭىلمەيمىز» دېگەن تۇيغۇ بۇ
كىچىككىنە ئىككى بالىنى هامان ئالغا ئىن-
تىلدۇرەتتى. ئاخىرى بۇ ئىككى بالا ئالدى-
دىن ئۇرغان دەهشەتلىك شىۋىرغاننى بۆ-
سۇپ ئۆتۈپ مەكتەپكە يېتىپ كەلدى.

— ئوھ ... ھو، باتۇرلار! — دەپ
چۇۋۇلداشتى سىنىپداشلىرى ئۇلارنى كۆ-
رۈپ. شىۋىرغاننىڭ كۈچەيگەنلىكىنى كۆر-
گەن ھەسەننىڭ دادىسى ئۇلاردىن ئەنسى-
رەپ، باللىرىنىڭ كەينىدىن يولغا چىققان

ئىدى. بالىلار سىنىپىغا كىرىپ ئولتۇرغىچە، ئۇمۇ يېتىپ كەلدى.

— سالامەت يېتىپ كەلدىڭلارمۇ بالىلىرىم، — دېدى ئۇ، خوشال بولۇپ.

كۆنۈكمە:

1. تېكىستنى ئۈنلۈك ۋە راۋان ئوقۇڭلار.

2. بوستان مەھەللىسىدە ئەتىگەنلىكى ھەركەت قانىداق جانلاندى؟

3. ئەتىگەندە ھاۋا قانداق ئىدى؟ ھەسەن بىلەن قا- دىر مەكتەپكە ماڭغاندا ھاۋادا قانداق ئۆزگىرىش بولدى؟

4. شىۋىرغان باللارغا قانداق قىيىنچىلىق تۇغدۇردى؟ باللار نىمىشقا ئۇنىڭغا بوي بەرمىدى؟

5. تېكىستنى ئىچىڭلاردا ئوقۇپ چىقىپ، شىۋىرغانىنىڭ باللارنىڭ مېڭىشىغا قىيىنچىلىق تۇغىدۇرغانلىغى ئىپادىلەن- گەن جۈملىلەرنى تېپىپ، دەپتىرىڭلارغا كۆچۈرۈۋېلىڭلار.

19. چوڭ قارلىق تاغ

چوڭ قارلىق تاغ سىچۇەن ئۆلكىسىنىڭ غەربىگە جايلاشقان. ئۇ يەردە نە ئادەمزات، نە گىيا ۋە دەل - دەرەخ يوق، ھەتتا چىغىر يولمۇ يوق. بىر يىلنىڭ 4 پەسلىدە تاغنى قېلىن قار قاپلاپ تۇرىدۇ. يازدا، باشقا جايلاردا ئىسسىققا چىدىماي ئۆزىڭىزنى يەلپۈسىڭىز، چوڭ قارلىق تاغدا بولسا يەنىلا لەپىلدەپ قار يېغىپ، سۆگەكتىن ئۆتكۈدەك سوغاق بولۇپ تۇرىدۇ.

قىزىل ئارمىيە جياڭشى ئۆلكىسىدىن يولغا چىقىپ، 8 ئاي يول ماڭدى. ئۇلارنىڭ كىيىم - كېچەكلىرى يىرتىلىپ، چىغ چورۇقلىرىنىڭ جۇلۇغى چىقىپ كەتتى. مۇشۇنداق ئەھۋالدا بۇنداق قارلىق تاغدىن ئۇلار قانداقمۇ ئۆتەر؟ ئەمما ھەرقانداق قىيىنچىلىق قەھرىمان قىزىل ئارمىيىنى توساپ قالالمايتتى. شىمالغا يۈرۈش قىلىپ ياپىون باسقۇن-

Altun0q

چىلىرىغا قارشى تۇرۇش ۋە ئەكسىيەتچىلەر- نى يوقىتىش ئۈچۈن، قىزىل ئارمىيە ۋەھشى دۈشمەن بىلەن جەڭ قىلىشى، شۇنداقلا نا- چار تەبىئى شارائىت بىلەنمۇ جەڭ قىلىشى كېرەك ئىدى. قىزىل ئارمىيە چوڭ قارلىق تاغنى بويى سۇندۇرۇپ، ئۇنىڭدىن ئۆتۈشى كېرەك ئىدى.

چوڭ قوشۇن قارلىق تاغ ئېتىگىگە يې-
تىپ كېلىدۇ، جەڭچىلەر كىيىشكە بولىدىغان
ھەممە كىيىم - كېچەكلىرىنى كىيىشىۋالىدۇ.
ئەدىيىلى بارلار ئەدىيىلىنى يېپىنچاقلىۋالىدۇ،
كىلىيونكىسى بارلار كىلىيونكىنى بېشىغا ئار-
تىۋالىدۇ. بەزى جەڭچىلەر بىرئاز لاتا پار-
چىلىرى ۋە قۇرۇق ئوت - چۆپ تېپىپ،
پاختىلىق خەي قاتارىدا پۇتىغا يۆگىۋالىدۇ؛
يەنە بەزى جەڭچىلەر بىرەر پارچە قوي تې-
رىسى تېپىپ، جۇۋا ئورنىدا ئۈستىگە يېپىن-
ۋالىدۇ.

لازا سۈيى قان ئايلىنىشقا تەسىر كۆر-
سىتىپ، بەدەننى قىزىتىدىغان، بۇنىڭ بىلەن
تاغدىكى سوغاق شامالغا بەرداشلىق بەرگى-
لى بولىدىغان بولغاچقا، تاققا چىقىشتىن بۇ-
رۇن، ھەر بىر جەڭچى بىر چىنە لازا سۈيى
ئىچىۋالىدۇ.

قىزىل ئارمىيە يولغا چىقىدۇ. بىرىنىڭ
كەينىدىن بىرى، بىر قوشۇننىڭ كەينىدىن يەنە
بىر قوشۇن ئىز بېسىپ، ئاپپاق قار بىلەن قاپ-
لانغان چوڭ قارلىق تاققا قاراپ ئىلگىرى-
لەيدۇ.

شامال قار ئۇچقۇنلىرىنى ئۇچۇرۇپ، گوياكى بەيگىگە چۈشكەن تۇمەنلىگەن ئارغىماقلاردەك تاغ چوققىسىدىن ھۇشقۇتۇپ كېلىپ، جەڭچىلەرگە ئۇرۇلۇپ ئۇلارنىڭ تىك تۇرۇشىغا ئىمكانىيەت بەرمەيدۇ. قارا بولۇت مۆلدۈر ئېلىپ كېلىدۇ. مۆلدۈر ئاشپەز كۆتىرىپ كېتىۋاتقان تۇنىكە تۇڭغا تېگىپ، ئۇنى داراڭلىتىدۇ. مۆلدۈر ئەمدىلا ئۆتۈپ كېتىشى بىلەنلا قاتتىق يامغۇر ياغىدۇ. يامغۇر كىيىم - كېچەكلەرنى، ھەتتا جەڭچىلەرنىڭ پۈتۈن بەدىنىنى سۇ قىلىۋېتىدۇ. قەھرىمان قىزىل ئارمىيە جەڭچىلىرى تىزغىچە قار كېچىپ، قەدەممۇ - قەدەم ئالغا ئىلگىرىلەپ، تاغ چوققىسىغا قاراپ يامىشىدۇ.

تاغ چوققىسىغا يېقىنلاشقانسېرى سوغاق تېخىمۇ كۈچىيىدۇ، ھاۋا بارغانچە شالاڭلىشىدۇ، بۇنىڭ بىلەن نەپەس ئېلىشمۇ بارغانچە قىيىنلىشىدۇ. نۇرغۇن جەڭچىلەر مۇزلىغانلىغىدىن كالپۇكلىرى تاتىرىپ، چىشلىرى كاسىلداپ كېتىدۇ. ئۇلارنىڭ ياشراقلىرى قېرىراقلىرىنى، بەدىنى كۈچلۈكرەكلىرى ئاجىزراقلىرىنى يۆلەپ ماڭىدۇ. ئەرلەر بولسا ئايال-

لارنى يېتىلەپ ماڭىدۇ. شاكىچىكلەر ئاتلارنىڭ
قۇيرۇغىغا ئېسىلىۋالىدۇ. ماڭايلى!ماڭايلى! چوڭ
قارلىق تاغدىن ئۆتۈشنىڭ ئۆزى غەلىبە!

قىزىل ئارمىيىنىڭ تەشۋىقات ئەترىتىدى-
دىكىلەرنىڭ كۆپىنچىسى ياش ۋە قاۋۇل يى-
گىتلەر ئىدى. ئۇلار تاغ قاپتىلىدا تۇرۇپ،
داقا - دۇمباق چېلىپ، قىزىل بايراقنى لەپىل-
دىتىپ، كۆپچىلىكنىڭ ئالغا ئىلگىرىلىشىگە
ئىلھام بېرىدۇ.

نەچچە ئون مىڭلىغان قىزىل ئارمىيە
جەڭچىلىرى قىزىل بايراققا، رەئىس ماۋزې-
دۇڭغا ئەگىشىپ، ئاپپاق قار بىلەن قاپلان-
غان قارلىق تاغدا ئالغا ئىلگىرىلەيدۇ. ئۇ-
لار ئەتىگەندىن تاكى گۇگۇم چۈشكىچە ئال-
غا ئىلگىرىلەپ، ئاخىرى بىرىنچى قېتىم ئۇچ-
رىغان چوڭ قارلىق تاغ — جياجىنشەن تې-
غىدىن ھالقىپ ئۆتىدۇ.

جياجىنشەن تېغى ئېتىكىدە داۋېي نا-
ملىق بىر كىچىك بازار بار ئىدى. 4 - يۆ-
نۇلۇش ئارمىيىسىنىڭ ئالدىن ئەۋەتىلگەن
قوشۇنى بۇ جايدا جياڭشى ئۆلكىسىدىن يول-
غا چىققان مەركىزىي قىزىل ئارمىيىنى كۈتۈپ

تۇرۇۋاتاتتى. شۇنداق قىلىپ، قىزىل ئارمىيە-
نىڭ ئىككى قوشۇنى چوڭ قارلىق تاغ ئېتەك-
گىدە ئۇچرىشىدۇ. كۆپچىلىك خوشاللىغىدىن
سەكرىشىپ، ناخشا ئېيتىشىدۇ، شاتلىق سا-
دالىرىنى ياڭرىتىدۇ، بىر - بىرى بىلەن قۇ-
چاقلىشىدۇ، كۆزلىرىدىن خوشاللىق ياشلىرى-
نى ئېقىتىدۇ.

كۆنۈكمە:

1. تېكىستنى پىششىق ئوقۇپ، تۆۋەندىكى سوئاللار-
غا جاۋاپ بېرىڭلار:

1) چوڭ قارلىق تاغ نەگە جايلاشقان؟ ئۇ قانداق تاغ؟

2) قىزىل ئارمىيە نېمە ئۈچۈن چوڭ قارلىق تاغدىن ئۆت-
مەكچى بولدى؟

3) قىزىل ئارمىيە چوڭ قارلىق تاغدىن ئۆتۈش جەر-
يانىدا قانداق قىيىنچىلىقلارغا ئۇچرىدى ۋە ئۇ قىيىنچىلىقلار-
نى قانداق يەڭدى؟

2. «قىزىل ئارمىيە يولغا چىقىدۇ» دېگەن يەردىن
«چوڭ قارلىق تاغدىن ئۆتۈشنىڭ ئۆزى غەلىبە»دېگەن يەر-
گىچە ياد ئىملا قىلىپ يېزىڭلار.

3. تۆۋەندىكى سۆزلەرنىڭ مەنىسىنى چۈشىنىۋېلىڭلار:

ناچار تەبىئىي شارائىت، بەرداشلىق بېرىش، تاغ قاپ-
تىلى

‎20. لوشيڭجياۋ

1952 - يىلى 1 - ئاينىڭ 2 - كۈنى ئەتىگەن، چاۋشيەنىنىڭ شىتيەنلى دېگەن يېرىدىكى تاغ -دالىسىنى قېلىن قار قاپلىغان بولۇپ، چاۋشيەنلىك كىچىك دوستلاردىن بىرقانچىسى دەريادا مۇز تېيىلىۋاتاتتى. تۇيۇقسىز غاراسلىغان ئاۋاز بىلەن تەڭ، مۇز يېرىلىدۇ - دە، بىر بالا ۋاقىرىغان پېتى مۇزنىڭ ئاستىغا كىرىپ كېتىدۇ. ئۇنىڭ ھەمراھلىرى قورققىنىدىن يىغلاشقا باشلايدۇ.

جۇڭگو خەلق پىدائىي قىسمىنىڭ جەڭچىسى لوشىڭجياۋ دەل شۇ ۋاقىتتا ئەنە شۇ جايدىن ئۆتۈپ قالىدۇ. ئۇ ۋاقىرىغان ئاۋازنى ئاڭلاپ، بىر ئەھۋال يۈز بەرگەنلىگىنى بىلىدۇ - دە، شۇ ھامان دەريا بويىغا قاراپ يۈگۈرىدۇ. ئۇ ئۈچقاندەك يۈگۈرۈپ كېتىۋېتىپ پاختىلىق چاپىنىنى سالىدۇ. مۇز ئويۇلغان جايدىن بۇلدۇقلاپ سۇ چىقىپ

تۇرانتى، لوشىڭجياۋ سۇغا سەكرەپ چۈشىدۇ. مۇز ئاستىدىكى سۇنىڭ ئېقىمى ناھايىتى تېز بولغاچقا، بالىنى قەيەرگە ئېقىتىپ كەتكەنلىگىنى بىلىشكە بولمايتتى. ئۇ سۇنىڭ ئىچىدە بىر ھازا ئىزلىگەن بولسىمۇ تاپالمايدۇ.

لوشىڭجياۋ سۇدىن بېشىنى چىقىرىپ نەپەس ئېلىۋالىدۇ - دە، دەرھال يەنە شۇڭغۇپ كىرىپ كېتىدۇ. بالىلار مۇزنىڭ ئويۇلغان يېرىدىكە تەقەززالىق بىلەن تىكىلىپ تۇرۇشىدۇ. بىر دەمدىن كېيىن، سۇنىڭ يۈزى داۋالغۇپ، كىچىك ئىككى قول، ئارقىدىنلا بالىنىڭ بېشى كۆرۈنىدۇ. لوشىڭجياۋ بالىنى كۆتىرىپ چىقىرىدۇ. بالا ئىككى بىلىگى بىلەن مۇزغا تايىنىپ، كۈچەپ يۇقۇرىغا يامىشىدۇ. كۈتۈلمىگەندە يوغان بىر پارچە مۇز غاراسلاپ سۇنۇپ، بالا سۇغا يەنە چۈشۈپ كېتىدۇ.

لوشىڭجياۋ سۇدىن بېشىنى چىقىرىدۇ، مۇزلىغىنىدىن ئۇنىڭ يۈزلىرى كۆكىرىپ كەتكەن ئىدى. ئۇ چوڭقۇر نەپەس ئېلىۋېلىپ، سۇغا ئۈچىنچى قېتىم شۇڭغۇپ كىرىپ كېـ

تىدۇ. بىر هازا ئۆتكەندىن كېيىن، بالىنىڭ سۇ يۈزىگە ئاستا چىقىۋاتقانلىقى كۆرۈندۇ. بۇ قېتىمدا لوشېڭجياۋ بالىنى بېشى ۋە مۈرىسى بىلەن ئىتتىرىپ چىقىرىدۇ. بالا قۇتقۇزۇلىدۇ، لوشېڭجياۋ پۈتۈنلەي ماغدۇرىدىن كېتىپ شەرەپلىك هالدا قۇربان بولىدۇ.

قۇتقۇزۇلغان بالىنىڭ ئىسمى سۇيىيىڭ ئىدى. چاۋشيەن خەلقى لوشېڭجياۋنى خاتىرىلەش ئۈچۈن، ئۇنى شىتيەنلىگە دەپنە قىلىدۇ. ئۇنىڭ قەۋرىسىنىڭ ئالدىدا ناهايىتى ئېگىز بىر پارچە خاتىرە تاش بولۇپ، خاتىرە تاشقا چاۋشيەن خەلقىنىڭ ئۇلۇغ داهىيسى يولداش كىم ئىرسېننىڭ: «ئىنقىلاۋي قۇربان لوشېڭجياۋنىڭ ئىنتېرناتسيوناللىق روهى چاۋشيەندە مەڭگۈ ياشايدۇ» دەپ ئۆز قەلىمى بىلەن يازغان بېغىشلىمىسى ئويۇلغان.

كۆنۈكمە:

1. تېكستنى ئىچىڭلاردا ئوقۇپ، ئابزاسلارغا بۆلۈڭلار هەمدە هەر بىر ئابزاسنىڭ مەزمۇنىنى قىسقىچە بايان قىلىپ بېرىڭلار.

AltunOq

2. لوشيڭجياۋ ئىككىنچى قېتىم سۇغا كىرگەندە بالىنى سۇ ئۈستىگە قانداق چىقاردى، ئۈچىنچى قېتىمدىچۇ؟ بۇ ئىككى قېتىملىق ئەھۋالدا قانداق ئوخشىماسلىق بار؟ نىمە ئۈچۈن؟

3. بىز لوشيڭجياۋنىڭ قايسى ئالىجاناپ روھىدىن ئۆگىنىشىمىز لازىم؟

4. تۆۋەندىكى سۆزلەرنىڭ مەنىسىنى چۈشىنىپ، ئۇلارنى ئۆز ئىچىگە ئالغان جۈملىلەرنى تۈزۈڭلار.

تەقەززالىق، كۈتۈلمىگەندە، شەرەپلىك

*21. دەپتەرلەرنىڭ سۆھبىتى

بىر كۈن جىمجىت كېچىدە،
ئىش ئۈستىلى ئۈستىدە،
سۆھبەت بوپتۇ ئۆزئارا،
دەپتەرلەرنىڭ ئىچىدە.

بۇ دەپتەرلەر زوق بىلەن.
بىر دەپتەرنى ماختاپتۇ.
ھەممە بىردەك ئۇنىڭدىن،
شۇنداق سوئال سوراپتۇ:

«سۆزلەپ بەرگىن دوستىمىز،
سەندە بەك زور ئۆزگىرىش.
ناچار ئىدىڭ ئىلگىرى،
تاپتىڭ قانداق يۈكسىلىش؟»

شۇ چاغ كۆركەم بۇ دەپتەر،
ئۆز سۆزىنى باشلاپتۇ.

ئۆز كەچۈرمىشلىرىنى،
ئوتتۇرىغا تاشلاپتۇ:

«بۇرۇن ئىگەم سەمەتجان،
بەكمۇ بەھۋاش شوخ ئىدى.
ئۇنىڭ ياخشى ئۇگىنىش،
مەقسىتىمۇ يوق ئىدى.

تاپشۇرۇقنى ئىشلەيتتى،
باشقىلاردىن كۆچۈرۈپ.
ئۆز پىتىمۇ يازالماي،
قالايمىقان ئۆچۈرۈپ.

يازار ئىدى ئىگىز - پەس،
قۇرلىرىمغا قارىماي.
ۋارىغىمنى يىرتاتتى،
يازغانلىرى يارىماي.

قوشۇلاتتىم سىنىپتا،
دەپتەرلەرنىڭ سېپىگە.
لېكىن چىقىپ قالاتتىم،
ئۇستەلنىڭ بىر چېتىگە.

خاتا جايىنى تۈزىتىپ،
زېرىكمەيتتى مۇئەللىم.
كۈندە سۆزلەپ سەمەتكە،
تېرىكمەيتتى مۇئەللىم.

تەنقىتلىنىپ ھەمىشە
قايتۇرۇلسام ئۇنىڭغا،
پەرۋا قىلماي سەمەتجان،
كېتەر ئىدى ئويۇنغا.

قاراڭ بۈگۈن بەتلىرىدىم،
شۇنچە رەتلىك يېزىلغان.
ھەر قېتىمدا يۈز نومۇر،
مەرۋايىتتەك تىزىلغان.

ئىگەم سەمەت بەكمۇ تېز —
بەڭۋاشلىقنى تاشلىدى.
ئاق قەغەزدە سىرتىمنى،
بىر چىرايلىق تاشلىدى.

ئىشخانىدا شۇڭلاشقا،
كۈندە خۇشال كىرىمەن.

رازى بولغاچ مۇئەللىم،
شاتلىنىمەن كۆلىمەن.»

ئاڭلاپ بۇنى دەپتەرلەر،
سەمەتجاننى ماختاشتى.
بۇ دەپتەرنىڭ كۆكسىگە،
قىزىل گۈللەر تاقاشتى.

كۆنۈكمە:

1. شېئىرنى راۋان، ھېسسىياتلىق ئوقۇشنى مەشق قىلىڭلار.

2. سەمەتجان ئاۋال دەپتىرىنى قانداق تۇتاتتى؟ كېيىن ئۇنىڭ دەپتىرىدە قانداق ئۆزگىرىشلەر بولدى؟

3. باشقا دەپتەرلەر نېمە ئۈچۈن سەمەتجاننىڭ دەپتىرىنى ماختاشتى ۋە ئۇنىڭ كۆكسىگە گۈل تاقىدى؟

4. تۆۋەندىكى سۆزلەرنىڭ مەنىسىنى چۈشىنىۋېلىڭلار، ئاستى سىزىلغان سۆزلەرنىڭ ھەر بىرىگە بىردىن جۈملە تۈزۈڭلار.

يۈكسىلىش، كەچۈرمىش، رازى بولۇش، شاتلىنىش، پەرۋا قىلماسلىق

22. گۈل بەرگىدەك

گۈلنىڭ قات - قات بەرگىدەك،
مېنىڭ ھەر بىر دەپتىرىم.
بەرگىدىكى شەبنەمدەك،
چاقنار گۈزەل خەتلىرىم.

گۈلنى ھەركىم گۈزەل دەپ،
چېكىشىگە قىسىدۇ.
ئۇنىڭ خۇشبۇي ھىدىدىن،
قەلبى ئىلھام قۇچىدۇ.

باقسام كىتاپ، دەپتەرگە،
مېھرىم قايناپ - تاشىدۇ.
مەن - بىلىمگە ھەۋەسىم،
كۆچىيىدۇ، ئاشىدۇ.
قەدىرلەيمەن شۇڭلاشقا،
گۈل بەرگىدەك كىتاپنى.
كىتاپ بەرگەن بىلىمدىن،
چاقنىتىمەن ئىجاتنى.

كۆنۈكمە:

1. شېئىرنى ئۈنلۈك، ھېسسىياتلىق ئوقۇشنى مەشىق قىلىڭلار.

2. شېئىردا كىتاپ، دەپتەرلەرنىڭ رەتلىك بەتلىرى ھەم دەپتەرگە رەتلىك يېزىلغان خەتلەر نېمىگە ئوخشىتىلغان؟

3. تۆۋەندىكى سۆزلەرنىڭ مەنىسىنى چۈشىنىۋېلىڭلار ھەمدە ئاستى سىزىلغان سۆزلەرنىڭ ھەر بىرىگە بىردىن جۈملە تۈزۈڭلار.

گۈل بەرگى، شەبنەم، ھېدى، ئىلھام قۇچۇش، ھەۋەس

4. شېئىرنى يادلىۋېلىڭلار.

23. لېنىن ماقالىنى قانداق يازاتتى

لېنىن ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇۋاتـقاندا، دەرستە ئىنتايىـن ياخـشى ئىدى. ھەر خىل پەنلەردىكى نەتىجىسى ئەلا بولۇپ، يىلمـۇ - يىل 1 - دەرىجىـلىـك مۇكاپات ئالاتـتى. ئۇ ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرگەن چاغـدىمۇ ئال-تۇن ميدال ئالغان. ئۇ بۇ چاغدا 17 ياشـتا ئىدى.

ئوقۇتقۇچى ئائىلىدە يېزىپ كېلىشكە تاپشۇرغان ماقالىلارنىڭ ۋاقتىنى ھەممىشە ئىككى ھەپتە قىلىپ بەلگىلەيتتى. نۇرغۇنلىغان ساۋاقداشلار دائىم كېچىكتۈرۈپ، تاپشۇرىدىغان كۈنىنىڭ ئالدىنقى ئاخشىمىلا ئالدىراپ - تېنەپ يازاتتى. لېكىن ئۇنداق قىلمايتتى، ئۇ ئوقۇتقۇچى ماقالا تېمىلىرىنى بەلگىلەپ بەرگەن كۈنىلا يېزىشقا كىرىشەتتى. ئۇ ئالدى بىلەن يازىدىغان ماقالىسىنىڭ تېزىسىنى ياخشى تۈزۈۋېلىپ، ئاندىن دەسلەپكى نۇسخىسىنى يازاتتى، تېزىس يازىدىغان قەغەزنى بويىغا قاتلاپ، ئىككى ئىستونغا بۆلۈپ، سول تەرەپتىكى ئىستونغا دەسلەپكى نۇسخىسىنى يازاتتى ھەمدە تېزىس تەرتىۋى بويىچە دەسلەپكى نۇسخىغا نومۇر قوياتتى. ئوڭ تەرەپتىكى ئىستونغا نۇرغۇنلىغان نەقىللەر ياكى تولۇقلايدىغان يېڭى مەزمۇنلارنى يازاتتى. لېكىن دەسلەپكى نۇسخىنى قېرىنداش بىلەن يازاتتى. ئۇ قېرىنداشنى ئۇچلۇق ئۇچلىغاچقا، دەسلەپكى نۇسخىنىڭ خەتلىرى ئوچۇق ھەم چىرايلىق چىقاتتى، ماقالىنى تاپشۇرۇشقا ئاز قالغاندا،

ئۇ ئوڭ تەرەپ ئىستوندىكى ماتىرىياللارغا ئاساسەن دەسلەپكى نۇسخىنى ئۆزگەرتىپ، باشقا قەغەزگە يەنە يازاتتى. ئەڭ ئاخىردا، ئۇ ئۆزگەرتىلىپ بولغان نۇسخىنى ماقالا يازدىغان دەپتىرىگە ئوچۇق قىلىپ كۆچۈرەتتى.

لېنىن ئوقۇغان ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ مۇدىرى لېنىننىڭ تىل - ئەدەبىيات ئوقۇتقۇچىسى بولۇپ، ئۇ ھەمىشە لېنىننىڭ يازغان ماقالىلىرىنى ئالاھىدە ماختايتتى. ئۇ لېنىننىڭ ئانىسىغا: لېنىننىڭ ماقالىنى دائىم باش قاتۇرۇپ، ئىنتايىن ئەتراپلىق ئويلاپ يازدىغانلىقىنى، يازغان ماقالىلىرىنىڭ مەزمۇنى مول، بايان قىلىنىشى ئىنتايىن ئېنىق ۋە ئىخچام ئىكەنلىكىنى ئېيتقان ئىدى.

كۆنۈكمە:

1. تېكىستنى ئىچىڭلاردا ئوقۇپ چىقىڭلار.

2. لېنىن ئوتتۇرا مەكتەپتە قانداق ئوقۇيتتى؟ ئۇ ماقالىنى قانداق يازاتتى؟

3. لېنىننىڭ قايسى تەرەپلىرى بىزنىڭ ئۆگىنىشىمىزگە ئەرزىيدۇ؟

4. تۆۋەندىكى سۆزلەرنىڭ مەنىسىنى چۈشىنىۋېلىڭلار.

ئىستون، نۇسخا، تېزىس، نەقىل، ئىخچام، مول

5. مۇنۇ سۆزلەرنى قوللىنىپ جۈملە تۈزۈڭلار:
...ئالدى بىلەن... ئاندىن... ئاخىرىدا

6. تۆۋەندىكى سۆزلەرگە مەنىسى ئوخشاش ھەم مەنە جەھەتتىن يېقىن سۆزلەرنى يېزىڭلار.
ئىچچام، مول

7. تۆۋەندىكى پارچىنى كۆچۈرۈپ يېزىڭلار، تىنىش بەلگىلىرى قويۇلمىغان ئورۇنلارغا تېگىشلىك تىنىش بەلگىلىرىنى قويۇڭلار.

زالغا نۇرغۇن كىشىلەر يىغىلىدۇ ئۇلار ئۆزئارا : «لېنىن نەدىدۇ نىمىشقا كەلمىگەندۇ» دەپ سورىشىدۇ شۇ ئەسنادا بىر كىشى دەرىزىدىن سىرتقا قاراپ: «قاراڭلار ئاۋۇ كىشى لېنىن ئەمەسمۇ ئۇ بىر كىچىك بالا بىلەن سىرتتا ئويناۋاتىدۇ» دەيدۇ كىشىلەر دەرىزە ئالدىغا گۇرۇرىدە كېلىپ بۇ ھالنى كۆرىدۇ ھېلىقى ئىشچى بالىسىنىڭ لېنىن بىلەن بىللە ئويناۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ ئىنتايىن ھاياجانلىنىپ: «ھوي بۇ كىشى ئەسلىدە لېنىن ئىكەندە نىمىدىگەن ئاددى نەمىدىگەن قىزغىن كىشى ھە ئۇ تېخى ئوغلۇمغا شۇنچە چىرايلىق ئويۇنچۇق ئېلىپ بېرىپتۇ» دەيدۇ

24. شامال چاقپەلىگى ياساش ھەققىدە ھىكايە

بۇنىڭدىن 200 يىل بۇرۇن ئەنگلىيىدە نيۇتون دىگەن ئۇلۇغ بىر ئالىم ئۆتكەن.

نيۇتون دىخان ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. ئۇ باشلانغۇچ مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان چاغلىرىدا، قول ھۈنەر ئىشى قىلىشقا ئىنتايىن ئامراق ئىدى. مومىسى بەرگەن پارچە-پۇرات پۇللارنى يىغىپ، ھەرە، مىخ، بولقا، ئۇشكە قاتارلىق نەرسىلەرنى سېتىۋالاتتى. ئۇ ھەر كۈنى قول ھۈنەر ئىشى بىلەن ئالدىراش بولغاچقا، ئۇگىنىش نەتىجىسىمۇ ئانچە ياخشى ئەمەس ئىدى.

بىر كۈنى نيۇتون مەكتەپتىن ئۆيىگە قايتىپ كېلىۋېتىپ، كەنتنىڭ يېنىدا بىر شامال تۈگمىنى قۇراشتۇرۇۋاتقانلىقىنى كۆردى. ئۇ توختاپ ئۇنىڭغا سىنچىلاپ قاراپ قېلىپ، ئۆيىگە قايتىشنى ئۇنتۇپ

AltunOq

قالغىلى تاس قالدۇ. كېيىن ھەر كۈنى مەكتەپتىن قايتقاندا، ئۇ شۇ يەرگە بېرىپ بىر پەس قاراپ تۇردۇ. شامال تۈگمىنى پۈتىدۇ. نيۇتون موممىسىغا ياردەملىشىپ بىر خالتا بۇغداينى يۈدۈپ ئۇن تارتىشقا باردى-دۇ. شامال چاقپەلەكنىڭ تۈگمەن تېشىنى قانداق ئايلاندۇرۇۋاتقانلىقىنى، ئاپپاق ئۇن-نىڭ تۈگمەن تېشىنىڭ ئەتراپىدىن چېچىلىپ چىقىۋاتقانلىقىنى كۆردۇ. نيۇتون موممىسىغا:

— موما، قايتقاندىن كېيىن مەنمۇ بىرنى ياسايمەن، — دەيدۇ.

نيۇتون ھەر كۈنى مەكتەپتىن كەلگەن-دىن كېيىن، ئۆيگە كىرىۋېلىپ، بىر نەرسى-لەرنى تاك - تۇك قىلىپ مىخلاپ، قانداقتۇ بىر نەرسىنى ياساش بىلەن ئالدىراش بو-لىدۇ. بىرقانچە كۈن ئۆتكەندىن كېيىن، بىر كىچىك شامال چاقپەلىكى پۈتۈپ چىقى-دۇ، يەلپۈگۈچ بىلەن يەلپۈسە، چاقپەلەك پىر قىلىپ چۆگىلەيدۇ. موممىسى ئۇنىڭغا:

— سېنىڭ بۇ شامال تۈگمىنىڭدە ئۇن تارتقىلى بولامدۇ؟ — دەپ سورىغاندا نيۇ-تون گۆدەكلەرچە «بولىدۇ» دەپ جاۋاپ

بېرىپ، مومىسىنى كۈلدۈرۈۋېتىدۇ.

ئىككىنچى كۈنى نيۇتون بۇ كىچىك شامال چاقپەلىگىنى مەكتەپكە ئېلىپ بېرىپ، پارتىسىنىڭ ئۈستىگە قويۇپ قويىدۇ. ساۋاقداشلارنىڭ ھەممىسى چۆرىدىشىپ كۆرىدۇ. نيۇتون مەمنۇنلۇق بىلەن شامال چاقپەلىگىنى ئايلاندۇرغاندا، كۆپچىلىكنىڭ ھەممىسى بىر ئېغىزدىن ماختىشىدۇ. دەل شۇ چاغدا ساۋاقدىشى كات ئۈنلۈك ئاۋاز بىلەن:

— نيۇتون، شامال چاقپەلىكىڭ نېمە ئۈچۈن ئايلىنالايدۇ، سەن بۇنىڭ قائىدىسىنى سۆزلەپ بېرەلەمسەن؟ — دەپ سورايدۇ.

«قائىدە؟» نيۇتون ئەزەلدىن بۇنى ئويلاپمۇ باقمىغان، قول ئىشى قىلىشتا قائىدىسىنى بىلىش كېرەكمىكىنا. كات نيۇتونغا قاراپلا تۇرۇۋالىدۇ، ئۇ كۈلۈپ تۇرۇپ:

— ياساشنىلا بىلىش — ھەيران قالغۇدەك نەرسە ئەمەس، قائىدىسىنى سۆزلەپ بېرەلمەسلىك، ھەقىقەتەن كۈلكىلىك - تە! — دېيىشى بىلەنلا ساۋاقداشلار پاراققىدە كۈلۈشۈپ كېتىدۇ. كىمدۇ بىرى بىر ئىتتىرىشى ھامان بۇ كىچىككىنە شامال چاقپەلىگى

يەرگە چۈشۈپ سۇنۇپ كېتىدۇ.

نيۇتوننىڭ يۈزى ھۇپپىدە قىزىرىپ كېتىدۇ. ئۇ سۇنۇپ كەتكەن شامال چاقپەلەگىنى تېردۋالىدۇ. ئۇنىڭ كۆڭلى ئىنتايىن بىئارام بولغان بولسىمۇ، ئەمما كۆزىدىن بىر تامچىمۇ ياش ئېقىتمايدۇ. شۇنىڭدىن باشلاپ نيۇتون ئۆگىنىشكە بەل باغلايدۇ. ھەرقانداق مەسىلىگە دۇچكەلسە ئۇ نېمە ئۈچۈن دېگەن سوئالنى قويىدۇ. شۇنداق قىلىپ، ئۇ بارا ـ بارا قېتىرقىنىپ ئۆگىنىش ئادىتىنى يېتىلدۈردى.

كۆنۈكمە:

1. تېكىستنى پىششىق ئوقۇپ، تۆۋەندىكى سوئاللارغا جاۋاپ بېرىڭلار:

1) نيۇتوننىڭ كىچىك ۋاقتىدا قول ھۈنەرگە قىزىققانلىقىنى قايسى تەرەپلەردىن كۆرگىلى بولىدۇ؟

2) نيۇتوننىڭ كىچىك شامال چاقپەلەگى قانداق ياسالغان؟

3) ساۋاقداشلىرى كىچىك شامال چاقپەلەگىگە نىسبەتەن قانداق قاراشتا بولدى؟ كاتىنىڭ پىكرى توغرىمۇ ـ خاتا؟

4) شامال چاقپەلەگى بۇزۇۋېتىلگەندىن كېيىن نيۇتوننىڭ

ھەسسىياتىدا قانداق ئۆزگىرىش بولدى؟ كېيىن ئۇ قانداق قىلدى؟

2. كۆپ چېكىتلەرنىڭ ئورنىغا بېرىلگەن سۆزلەرنىڭ مۇۋاپىقلىرىنى قويۇپ، تۆۋەندىكى جۈملىلەرنى كۆچۈرۈپ يېزىڭلار.

1) ئەخمەت ئىشچى ئائىلىسىدە ... كەلدى.

2) مەن تامدىكى سۈرەتكە ... قارىغىنىمچە خېلى ۋاقىت تۇرۇپ قالدىم.

3) مەن ئوقۇتقۇچىنىڭ سوئالىغا تولۇق جاۋاپ بېرەلمەي ئىنتايىن ... بولدۇم.

4) سانىيەم بارا ـ بارا ... ئۆگىنىش ئادىتىنى يېتىلدۈردى.

كېرەكلىك سۆزلەر: بىئارام، قېتىلىپ، سىنچىلاپ، دۇنياغا كېلىش

3. تېكىستنىڭ ئاخىرقى ئابزاسىنى كۆچۈرۈپ يېزىڭلار.

.25 لى شىجىن

لى شىجىن مىڭ سۇلالىسى دەۋرىدە يا-
شىغان ئۇلۇغ تىببى ئالىم ۋە دورىشۇناس
ئىدى. ئۇنىڭ ئائىلىسى ئەۋلاتمۇ - ئەۋلات
تىۋىپلىق قىلىپ كەلگەن. ئۇنىڭ دادىسى
كەمبەغەللەرنىڭ كېسىلىنى كۆرگەندە ھەق
ئالمايتتى. لى شىجىن تىۋىپلارنىڭ ئۆلۈم
ئاغزىدىكىلەرنى قۇتقۇزالايدىغانلىقىنى، ئاغ-
رىقلارغا ياردەم كۆرسىتەلەيدىغانلىقىنى،
ئۇلارنى ئازاپتىن قۇتقۇزالايدىغانلىقىنى ئۆز
كۆزى بىلەن كۆرۈپ، كەمبەغەللەرنىڭ كېسى-
لىنى داۋالاش ئىرادىسىنى تىكلىگەن.

ئۇ ۋاقىتلاردا تىۋىپلىق كىشىلەر كۆز-
گە ئىلىنمايدىغان كەسىپ ئىدى. لى شىجىننىڭ
دادىسى ئوغلىنىڭمۇ تىۋىپ بولۇشىنى خالى-
مايتتى، لېكىن لى شىجىن دادىسىدىن كۆڭۈل
قويۇپ ئۆگەندى، شۇنىڭدەك ئۆزى نۇرغۇن-
لىغان رېتسىپلارنى يازدى. بىر قېتىم، دادى-

سى داۋالاش تەس بولغان بىر ئاغرىقتا
دۇچكېلىپ، بىر مەھەل شىپالىق رېتسېپ تا-
پالماي قالغان. لى شىجېن ئۇنىڭغا پەس
ئاۋاز بىلەن قەدىمقى بىر رېتسېپنى ئېيتىپ
بەرگەن. دادىسى بۇنى ئاڭلاپ ئۇنىڭ دەل
شۇ كېسەلگە شىپالىق دورا ئىكەنلىكىنى ھېس
قىلغان. شۇندىن كېيىن، دادىسى ئۇنىڭ تى-
ۋىپلىقنى ئۆگىنىشىگە قوشۇلغان. ئۇ 22 يې-
شىدا كىشىلەرنىڭ كېسىلىنى كۆرۈشكە
باشلىغان.

لى شىجېن بىر تەرەپتىن تىۋىپلىق قى-
لىپ، يەنە بىر تەرەپتىن دورا ئۆسۈملۈكلى-
رىنى تەتقىق قىلغان. ئۇ كونا دورا ئۆسۈم-
لۈكلىرى كىتاۋىدا نۇرغۇنلىغان يېتەرسىز-
لىكلەرنىڭ بارلىغىنى سەزگەن. ئۇنىڭدا نۇر-
غۇنلىغان پايدىلىق دورا ئۆسۈملۈكلىرى خا-
تىرىلەنمىگەن ئىدى. بەزى دورا ئۆسۈملۈك-
لىرىنىڭ نامىلا خاتىرىلىنىپ، ئۇنىڭ شەكلى
ۋە ئۆسۈش ئەھۋالى خاتىرىلەنمىگەن، يەنە
بەزى دورا ئۆسۈملۈكلىرىنىڭ داۋا بولىدى-
غان تەرىپى ۋە ئۇنۇمى خاتا يېزىلغان ئىدى.
ئۇ، كېسەل كىشى دورىنى خاتا يەپ قويسا،

پۇ نىمىدىگەن خەتەرلىك ـ ھە، دەپ ئويلى-
غان، شۇنىڭ بىلەن يېڭىدىن بىر قەدەر مۇ-
كەممەللەرەك بولغان دورا ئۆسۈملۈكلىرى كىتا-
بىنى تۈزۈپ چىقىشقا بەل باغلىغان.

لى شىجىن بۇ كىتاپنى يېزىپ چىقىش ئۈچۈن، كېسەل داۋالاش جەريانىدا تەجرىبە توپلاشقا دىققەت قىلىپلا قالماستىن، يەنە ئۆزى ھەرقايسى جايلارغا بېرىپ، دورا ئۆ-سۈملۈكلىرىنى يىققان. ئۇ تاغلارنىڭ ئېگىز بولۇشى، يوللارنىڭ يىراق بولۇشىدىن قورق-ماي، قاتتىق سوغاق، تومۇز ئىسسىقلىرىدىنمۇ قورقماي، دورا ئۆسۈملۈكلىرى چىقىدىغان مەشھۇر تاغلارنى كېزىپ چىققان. ئۇ بەزىدە بىر نەچچە كۈنلەرگىچە تاغدىن چۈشمەي يۈر-گەن، قورسىقى ئاچسا ئېلىۋالغان نان ـ پانلى-رىنى يېگەن، كەچ بولسا تاغدا تۈنەپ قال-غان. ئۇ نۇرغۇن دورا ئۆسۈملۈكلىرىنى ئۆزى تېتىپ كۆرۈپ، ئۇنىڭ شىپالىق تەرىپى ۋە ئۈنۈمىگە ھۆكۈم قىلغان. ئۇ 10 مىڭچە چا-قىرىم يول مېڭىپ، مىڭلىغان تېۋىپلارنى، پىشقەدەم دېخانلارنى، بېلىقچىلار ۋە ئوۋ-چىلارنى زىيارەت قىلىپ، ئۇلاردىن كىتاپتا

بولمىغان نۇرغۇنلىغان بىلىملەرنى ئۆگىنىۋالغان.

بىرنەچچە يىلدىن كېيىن، ئۇ ئەسلى يۇرتى خۇبېي ئۆلكىسىنىڭ چىچۇنگە قايتىپ كېلىپ، كىتاپ يېزىشقا باشلىغان. ئۇ توپ-توغرا 27 يىل سەرپ قىلىپ، ئەڭ ئاخىرى بىر مەشھۇر دورا ئۆسۈملۈكلىرى كىتاۋى — «دورا ئۆسۈملۈكلىرى»نى يېزىپ چىققان. بۇ كىتاپ بىر مىليون خەتتىن (خەنزۇچە خەت) ئارتۇق بولۇپ، ئۇنىڭدا 1800 — 1900 خىل دورا ئۆسۈملۈكلىرى خاتىرىلەنگەن. بۇ جۇڭيى دورىلىرى كىتاپلىرى ئىچىدە ئۇلۇغ بىر ئەسەردۇر. ئۇ بىرنەچچە دۆلەتلەرنىڭ تىلىغا

تەرجىمە قىلىنىپ، دۇنياغا تارقالغان.

كۆنۈكمە:

1. لى شىجىن نىمە ئۈچۈن بىرقەدەر مۇكەممەل بولغان دورا ئۆسۈملۈكلىرى كىتاۋىنى يازدى؟ ئۇ كىتاپنى يېزىشتىن ئىلگىرى قانداق تەييارلىق خىزمەتلىرىنى ئىشلىگەن؟

2. تېكىستنى ئىچىڭلاردا ئوقۇپ، تۆۋەندىكى مەزمۇنلار بويىچە ئۇنى ئابزاسلارغا بۆلۈپ چىقىڭلار.

1) كەمبەغەللەرنىڭ كېسىلىنى داۋالاش ئىرادىسىنى تىكلەش.

2) دادىسىدىن تېۋىپلىق ئۆگىنىش.

3) «دورا ئۆسۈملۈكلىرى» نى يېزىپ چىقىش.

3. تۆۋەندىكى سۆزلەرنىڭ مەنىسىنى چۈشىنىۋېلىڭلار.

دورىشۇناس، رېتسېپ، شىپالىق، تەتقىق قىلىش، زىيارەت قىلىش

سۆز قالدۇرۇش خېتى

بىز بىرەر ئىش بىلەن بىراۋنى ئىز-
لەپ بېرىپ ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشەلمىسەك،
باشقىلار ئارقىلىق ئۇ ئىشنى يەتكۈزگەندە
ئېنىق بولماي قالامدىكىن دەپ ئەندىشە قىل-
ساق ئۇنىڭغا خەت قالدۇرۇپ قويساقمۇ بو-
لىدۇ. مانا شۇ خەت، سۆز قالدۇرۇش خېتى
دېيىلىدۇ.

سۆز قالدۇرۇش خېتىدە ئالدى بىلەن
خەتنىڭ كىمگە تېگىشلىك ئىكەنلىكى، ئاندىن
قانداق ئىش بارلىقى يېزىلىدۇ، ئەڭ ئاخى-
رىدا خەت قالدۇرغۇچىنىڭ ئىسمى پەملىسى
ۋە خەت يېزىلغان ۋاقىت (يىل، ئاي، كۈن)
يېزىلىدۇ.

سۆز قالدۇرۇش خېتى

ساۋاقداش ئۆمەر:
سېنى ئىزلەپ كەلسەم، سىرتقا چىقىپ

كېتىپسەن، ئەتە (يەكشەنبە) چۈشتىن كېيىن شىنجياڭ خەلق رادىيو ئىستانسىسىغا بېرىپ، ئۆسمۈرلەر پىروگىراممىسى ئۈچۈن تەييار- لىغان شېئىرلىرىمىزنى ئوقۇماقچى بولدۇق. ئۆزەڭنىڭ يازغان شېئىرىڭنى ئېلىپ، سا- ئەت 2 بىلەن مەكتەپكە بارغىن. يىغىلىپ بىللە بارىمىز.

ساۋاقدىشىڭ ئەنۋەر روزى

1984 - يىل 12 - ئاينىڭ 25 - كۈنى

كۆنۈكمە:

1. سۆز قالدۇرۇش خېتى دىگەن نىمە؟ ئۇ نىمە ئۈ- چۈن يېزىلىدۇ؟

2. سۆز قالدۇرۇش خېتى قانداق يېزىلىدۇ؟

3. ئۆلگىدىن پايدىلىنىپ، ھەر بىرىڭلار بىر پارچىدىن سۆز قالدۇرۇش خېتى يېزىڭلار.

264. يۈتكەن پالتا

بىر ئادەم پالتىسىنى يوقىتىپ قويۇپ، خوشنىسىنى ئوغرىلىۋالدى، دەپ گۇمان قىپتۇ. ئۇ خوشنىسىغا قارىسا چىرايىدىن، مېڭىش ـ تۇرۇشىدىن، گەپ ـ سۆزىدىن خۇددى پالتىنى ئوغرىلىۋالغاندەك كۆرۈنگۈدەك.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە، ئۇ كىشى پالتىسىنى باشقا يەردىن تېپىۋاپتۇ. ئۇ، ئەمدى خوشنىسىغا قارىسا، خوشنىسىنىڭ مېڭىش ـ تۇرۇشى، سۆز ـ ھەركىتى ھېچبىر پالتا ئوغرىلىۋالغاندەك ئەمەستەك.

خەلق ماقاللىرى:

گۇمان ئىماننى قاچۇرۇپتۇ.

ئۆزەڭنى مەھكەم تۇت، خوشناڭنى ئوغرى تۇتما.

Altun Oq

كۆنۈكمە:

1. بۇ چۆچەكتىن نىمىنى چۈشەندىڭلار؟ سۆزلەپ بېرىڭلار.

2. چۆچەكنى تەپسىلى ھالدا قايتا بايان قىلىپ بېرىڭلار.

3. تېكىستتىن كېيىنكى خەلق ماقاللىرىنىڭ مەنىسىنى چۈشىنىۋېلىڭلار ۋە يادلىۋېلىڭلار.

27. نەسىردىن ئەپەندى لەتىپىلىرى

كۆزۈڭ ئاغرىسا، قولۇڭنى تارت

ئەپەندىم تىۋىپلىق قىلىپ ئولتۇرغان كۈنلەردە ئۈنىڭ ئالدىغا كۆزى ئاغرىق بىر كىشى كېلىپ، كۆزىگە داۋا سوراپتۇ. ئەپەندىم ئاغرىققا سەپسېلىپ قارىغاندىن كېيىن:

— ئاغرىقنىڭ يىلتىزى قوساقتا ئىكەن، قوسىقىڭىزدا يىلان پەيدا بولۇپ قاپتۇ، — دەپتۇ.

ئاغرىق تەشۋىشكە چۈشۈپ، ئۈنىڭ داۋاسىنى ئېيتىپ بېرىشىنى سوراپتۇ.

— قولىڭىز بىكار بولسىلا قوسىقىڭىزنى سىلاپ بېرىڭ، — دەپتۇ ئەپەندىم.

ئاغرىق كىشى ئەپەندىمنىڭ ئېيتقىنى بويىچە بىكار تۇرە-اي قوسىقىنى سىلاپتۇ. بىر ھەپتىدىن كېيىن كۆزى ياخشى بولۇپ قاپتۇ - دە، يەنە ئەپەندىمنىڭ ئالدىغا كەپتۇ:

— ئەپەندىم، بىر كۆرۈپ بېقىڭا، كۆزۈممۇ ساقايدى، قوسىغىمدىكى يىلان يوقاپتىمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ.

— يىلانمۇ يوقاپتۇ، كۆزىڭىزمۇ ساقىيىپتۇ، كۆزۈڭ ئاغرىسا، قولۇڭنى تارت، دېگەن مۇشۇ، — دەپتۇ ئەپەندىم.

تىرناق يارىسى

بىر كۈنى ئەپەندىم تويغا بېرىپ، ئاچكۆزرەك بىر ئادەم بىلەن بىر يەردە ئولتۇرۇپ قاپتۇ. پولو تارتىلغاندا، ھېلىقى كىشى دەسلەپ قىلىپ پولونىڭ ئۈستىگە بېسىلغان گۆشكە چاڭگال سېلىشقا باشلاپتۇ.

— بۇرادەر، — دەپتۇ ئەپەندىم ھەمرىيىگە، — پولو دىگەننى بىر چېتىدىن يەيدۇ.

— ئۈستىدىن يېسە نېمە بولىدىكەن؟ — دەپتۇ ھېلىقى كىشى نارازى بولۇپ.

— ئۈستىدىن يېسىڭىز پولونى تىرناق يارىسى قىلىۋېتىدىكەنسىز، — دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ ئەپەندىم.

كۆنۈكمە:

1. تېكىستنى ئۈنلۈك، ھېسسىياتلىق ئوقۇشنى مەشق قىلىڭلار.

2. ئەپەندىم نىمە ئۈچۈن كۆزىنى داۋالىتىشقا كەلگەن ئادەمگە «ئاغرىقىنىڭ يېلتىزى قوساقتا ئىكەن، قولىڭىز بىكار بولسىلا قوسىغىڭىزنى سىلاپ بېرىڭ» دەيدۇ؟

3. ئەپەندىم نىمە ئۈچۈن ئۆزى بىلەن بىر داستىخاندا ئولتۇرغان ھېلىقى كىشىگە پولونى تىرناق يارىسى قىلىۋەتتىڭىز دەيدۇ؟ ئەپەندىمنىڭ بۇ سۆزىنى سىلەر قانداق چۈشەندىڭلار؟

4. بۇ ئىككى لەتىپىنى ئايرىم-ئايرىم ھالدا قايتا بايان قىلىپ بېرىڭلار.

4. سىلەر قانداق لەتىپىلەرنى بىلىسىلەر؟ ئاۋال سۆزلەڭلار، ئاخىرىدا سۆزلىگەنلىرىڭلاردىن قىسقا، نەمۇنىلىكرەك بىرسىنى يېزىپ چىقىڭلار.

Altunoq

28. گۈلبەختەم

گۈلبەختەمنىڭ مەكتەپتە،
ئەلاچى دەپ نامى بار.
ئۆزى كىچىك بولسىمۇ،
ھەممە ئىشقا پەمى بار.

ئۆزى ئىلغار پىئونېر،
تېتىك ھەممە مۇلايىم.
كۆيۈنىدۇ ئۇ بەكمۇ،
دوستلىرىغا ھەر دائىم.

كىچىككىنى ئىنىم دىسە،
چوڭلارنى ئاكام دەيدۇ.
ئۇستازىنى كۆرگەندە،
ھۆرمەتلەپ سالام دەيدۇ.

ئۆرنەك بولار بىزلەرگە،
ئۇنىڭ ھەممە ئىشلىرى.

پاسسپلىقنى بىلمەيدۇ،
ئىشتا ياز ھەم قىشلىرى.

شۇڭا بىزلەر بەختەمنى،
قەدىرلەيمىز ھامانەم.
بەختەمدەك بولۇش ئۈچۈن،
تىردىشىمىز بىزمۇ ھەم.

كۆنۈكمە:

1. شېئىرنى دېكلاماتسىيە قىلىپ ئوقۇشنى مەشق قىلىڭلار.

2. گۈلبەختەم قانداق قىز؟ ئۇ نىمە ئۈچۈن مەكتەپ بويىچە ئۈلگىلىك قىز بولالىدى؟ بىز ئۇنىڭ قايسى تەرەپلىرىدىن ئۈگىنىشىمىز كېرەك؟

3. تۆۋەندىكى سۆزلەرنىڭ مەنىسىنى چۈشىنىۋېلىڭلار ھەمدە ئۇ سۆزلەرنىڭ ھەر بىرىگە بىردىن جۈملە تۈزۈڭلار.
پەم، مۇلايىم، ئۆرنەك، قەدىرلەش

4. بۇ شېئىرنى يادلىۋېلىڭلار.

29. نەشپۈت يېيىش

(تەمسىل)

بىر بالا بازارغا بېرىپ، قايتىشىدا بىر سومكا نەشپۈت سېتىۋاپتۇ. ئۇ يول بويى توختىماي نەشپۈت يەپ مېڭىپتۇ، يېرىم يولغا كەلگەندە قوسىقى ناھايىتى قاتتىق تولغاپ ئاغرىپتۇ. بالا نەشپۈتنى جىق يەۋەتكەنلىكىنى ئويلاپ، سومكىسىغا قارىسا، شۇنچە كۆپ نەشپۈتتىن ئاران ئىككى تال قالغىنىنى كۆرۈپتۇ. ئۇ ئۆيگە كېلىپ، نەشپۈتنى دادىسىغا: «يەڭ» دەپ بېرىپتۇ. دادا ئوغلىدىن خۇرسەن بولۇپ، نەشپۈتنى قولىغا ئاپتۇ. لېكىن بالا ئىچكىرىدىكى ئۆيگە كىرىپ قاراپ تۇرسا، دادىسى بىر تال نەشپۈتنى ئۆزى يەپ، بىرىنى بوۋىسىغا بەرگەنلىكىنى كۆرۈپتۇ.

شۇ كۈنى كەچتە بالا، بالىنىڭ ئاتا ـ ئانا، بوۋا ۋە سىڭلىسى جەم بولۇپ تاماق

يەۋاتقاندا بوۋىسى ھېلىقى بىر تال نەشپۈتنى ئەكىلىپ پىچاق بىلەن 5 كە بۆلۈپ: «قېنى، نەشپۈتكە ئېغىز تېگىڭلار» دەپتۇ. بالا بۇ ئىشقا ھەيران قىلىپ:

«بوۋا، ئازغىنا نەرسىنى ئۆزىڭىز يېسىڭىز بولمامدۇ؟» دەپتۇ. بوۋاي مەنىلىك كۈلۈپ: «تەڭ يېگەن تەنگە سىڭەر، يالغۇز يېگەن يەرگە سىڭەر» دەپتۇ. بالا بوۋىسىنىڭ بۇ ئىشىدىن چوڭقۇر تەسىرلىنىپتۇ ۋە شۇندىن تارتىپ ھەرقانداق ئىشتا ئۆزىنى ئەمەس، باشقىلارنى ئويلايدىغان بوپتۇ.

كۆنۈكمە:

1. تېكىستنى پىششىق ئوقۇپ، تۆۋەندىكى سوئاللارغا جاۋاپ بېرىڭلار.

AltunOq

1) بالا بازارغا بېرىپ، قايتىشىدا نىمە سېتىۋالدى؟ يېرىم يولغا كەلگەندە نىمە ئۈچۈن ئۇنىڭ قوسىغى ئاغرىپ كەتتى؟

2) بوۋىسى ئۆزى يېيىشكە تېگىشلىك بىر تال نەشپۈتنى نىمە ئۈچۈن بەشكە بۆلدى؟

3) «تەڭ يىگەن تەنگە سىڭەر، يالغۇز يىگەن يەرگە سىڭەر» دىگەن تەمسىلدىن نىمىنى چۈشەندىڭلار؟ سۆزلەپ بېرىڭلار.

2. تېكىستنى قايتا بايان قىلىپ بېرىڭلار.

3. تۆۋەندىكى جۈملىلەرنى ئوقۇپ، ئاستى سىزىلغان سۆزلەرنىڭ ئۇ جۈملىلەردە قانداق مەنە ئىپادىلىگەنلىكىگە ھەمدە ئۇلارنىڭ مەنە ئىپادىلىشىدە پەرق بار - يوقلۇغىغا دىققەت قىلىڭلار.

1) مەن باقىقا كىرىپ، قىپ - قىزىل پىشقان ئالمىلارغا ئېغىز تەگدىم.

2) مەن باقىقا كىرىپ، قىپ - قىزىل پىشقان ئالمىلارنى يىدىم.

4. تۆۋەندىكى سۆزلەرنىڭ مەنىسىنى چۈشىنىۋېلىڭلار ھەمدە ئۇلارنىڭ ھەر بىرىگە بىردىن جۈملە تۈزۈڭلار.

خۇرسەن بولۇش، مەنىلىك كۆلۈش، چوڭقۇر تەسىرلىنىش

*30. سالامنىڭ سەۋىۋى

(چۆچەك)

بۇرۇن ئەدەپ ـ ئەخلاقلىق بىر ئادەم ئۆتكەن ئىكەن. بىر كۈنى ئۇ ئوغلى بىلەن يولدا كېتىۋاتسا، ئاپپاق ساقاللىق بىر بوۋاي ئۇچراپتۇ. ئاتا ـ بالا قولىنى كۆكسىگە ئېلىپ، ئېگىلگەن هالدا بوۋايغا سالام بېرىپتۇ. بوۋاي ئۇلارنىڭ سالىمىنى ئىلىك ئېلىپ ئۆتۈپ كېتىپتۇ.

ئۇلار يەنە يولىنى داۋاملاشتۇرۇپ، بىرئاز ماڭغاندىن كېيىن، ئالدىغا بىر يىگىت يولۇقۇپتۇ.

— ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم! — سالام بېرىپتۇ ئاتا يىگىتكە هۆرمەت بىلدۈرۈپ، يىگىتمۇ سالامغا سالام بىلەن جاۋاپ قايتۇرۇپ ئۆتۈپ كېتىپتۇ. يىگىت ئۇزاپ كەتكەندىن كېيىن ئوغۇل ئاتىسىدىن:

— سەن ماڭا: «كىشىلەر ئۆزئارا بىر ـ بىرىنى هۆرمەتلەيدىغان بولۇشى لازىم، كىچىكلەر چوڭلارنى كۆرگەندە سالام بېرىپ ئۆتۈشى كېرەك» دەپ نەسىهەت قىلغان ئى-

دىڭ. بىزگە ھازىر بىر بوۋاي بىلەن بىر يىگىت يولۇقۇپ ئۆتتى، بوۋايغۇ سەندىن چوڭ، يىگىت سەندىن كىچىك تۇرسا سەن نىمىشقا ئۇنى ئۆزەڭدىن چوڭ بىلىپ ئاۋال سالام بېرىدسەن؟ — دەپ سوراپتۇ.

— ئادەمنىڭ چوڭ - كىچىكلىگى يالغۇز ياش قۇرامى بىلەنلا ئەمەس، بىلىم بىلەن-مۇ ئۆلچىنىدۇ، — دەپ چۈشەندۈرۈپتۇ ئاتا، — «ئەقىل ياشتا ئەمەس باشتا» دىگەن تەمسىل بار، يىگىت مەندىن كىچىك بولسىمۇ، بىلىمى مەندىن كۆپ بولغاچقا ئۇنى ئۆزەمدىن چوڭ بىلىپ ئۇنىڭدىن بۇرۇن سالام بەردىم.

ئوغۇل ئاتىسىنىڭ سۆزىگە قايىل بوپتۇ.

كۆنۈكمە:

1. تېكىستنى پىششىق، ھېسسىياتلىق ئوقۇشنى مەشىق قىلىڭلار.

2. ئاتا - بالا كېتىۋېتىپ كىملەرگە ئۇچراشتى؟ ئاتا ئۇلارغا قانداق ھۆرمەت بىلدۈردى؟

3. ئاتا بالىسىنىڭ سورىغان سوئالىغا نىمە دەپ جاۋاپ بەردى؟ بەرگەن جاۋاۋى توغرىمۇ؟

4. تېكىستنى قايتا بايان قىلىڭلار.

5. تۆۋەندىكى سۆزلەرنىڭ مەنىسىنى چۈشىنىۋېلىڭلار ۋە ئاستى سىزىلغان سۆزلەرنىڭ ھەر بىرىگە بىردىن جۈملە تۈزۈڭلار.

ئەدەپ - ئەخلاق، ئىلىك ئېلىش، نەسىھەت قىلىش، قايىل بولۇش، ياش قۇرامى

AltunOq

مەسئۇل تەھرىرى: ئابلەت قاسىم

五年制小学课本
语 文
第五册
新疆维吾尔自治区教育厅语文编写组编
（维吾尔文）

*

شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق مائارىپ نازارىتى
تىل - ئەدەبىيات دەرسلىكلىرىنى تۈزۈش گۇرۇپپىسى تۈزدى
شىنجاڭ مائارىپ نەشرىياتى نەشر قىلدى
شىنجاڭ شىنخۇا كىتابخانىسى تارقاتتى
شىنجاڭ شىنخۇا 2 - باسما زاۋۇدىدا بېسىلدى

*

فورماتى: 1092×787 1/32 باسما تاۋاق: 4.125
1984 - يىل 6 - ئاي 1 - نەشرى
1984 - يىل 6 - ئاي 1 - بېسىلىشى
تىرازى: 1 — 168.000
بىرلەشمە نومۇرى: MK7129.1487
باھاسى: 0.24 يۈەن